

ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΠΡΕΒΕΖΑΣ / EPHORATE OF ANTIQUITIES OF PREVEZA

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΣΣΩΠΗΣ

THE ARCHAEOLOGICAL SITE OF KASSOPE PE

ΠΡΕΒΕΖΑ / PREVEZA 2015

ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΠΡΕΒΕΖΑΣ / ΕΡΗΟΡΑΤΕ ΟΥ ΑΝΤΙΟΙΤΙΕΣ ΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑ

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ
ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΣΣΩΠΗΣ

THE ARCHAEOLOGICAL SITE OF KASSOPE PE

ΠΡΕΒΕΖΑ / PREVEZA 2015

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

HELLENIC MINISTRY OF CULTURE AND SPORTS

ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

EPHORATE OF ANTIQUITIES OF PREVEZA

Έργο: «Βελτίωση δρόμου πρόσβασης & επέκταση
δικτύου διαδρομών επισκεπτών
του αρχαιολογικού χώρου Κασσώπης»

Project: "Access road improvement
and expansion of visitor's paths
in the archaeological site of Kassope"

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
«Θεσσαλία - Στερεά Ελλάδα - Ήπειρος 2007-2013»

Operational Programme
"Thessaly - Mainland Greece - Epirus 2007-2013"

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Co-funded
by Greece and the European Union

ISBN

978-960-386-263-5

© Copyright

Εφορεία Αρχαιοτήτων Πρέβεζας, 2015 / Ephorate of Antiquities of Preveza, 2015

Γενική επιμέλεια

Ανθή Αγγέλη, Προϊσταμένη της Εφορείας
Αρχαιοτήτων Πρέβεζας

Editing

Anthi Aggeli, Director of the Ephorate
of Antiquities of Preveza

Κείμενα

Χριστίνα Μερκούρη, Προϊσταμένη της Εφορείας
Αρχαιοτήτων Ζακύνθου
Δήμητρα Ζώη, Ασπασία Παπαθανασίου,
Θεοδώρα Κοντογιάννη, Αρχαιολόγοι

Text

Christina Merkouri, Director of the Ephorate
of Antiquities of Zakynthos
Dimitra Zoi, Aspasia Papathanasiou,
Theodora Kontogianni, Archaeologists

Φωτογραφίες

Αρχείο Εφορείας Αρχαιοτήτων Πρέβεζας
Αρχείο Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων
Κωνσταντίνος Ξενικάκης, Φωτογράφος

Photos

Photographic Archive of the Ephorate
of Antiquities of Preveza and Ioannina
Konstantinos Xenikakis, Photographer

Σχέδια

Αρχείο Εφορείας Αρχαιοτήτων Πρέβεζας
Αρχείο Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων
W. Hoepfner, E.-L. Schwandner, *Haus und Stadt
im Klassischen Griechenland, Wohnen in der Klassiscen
Polis*, I, München 1994²
S. Dakaris, Casopaia and the Elean Colonies, *Ancient
Greek Cities 4*, Athens 1971

Plans - Drawings

Photographic Archive of the Ephorate
of Antiquities of Preveza and Ioannina
W. Hoepfner, E.-L. Schwandner, *Haus und Stadt
im Klassischen Griechenland, Wohnen in der Klassiscen
Polis*, I, München 1994²
S. Dakaris, Casopaia and the Elean Colonies, *Ancient
Greek Cities 4*, Athens 1971

Καλλιτεχνική επιμέλεια

Artistic supervision

POLYPTYCHON

www.polyptychon.gr

Παραγωγή

MAYROGENHS AE

Production

MAVROGENIS SA

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ / CONTENTS

Πρόλογος / Preface	6
--------------------	---

Η ΑΡΧΑΙΑ ΗΠΕΙΡΟΣ / ANCIENT EPIRUS

Η Κασσωπαία / Kassopaia	12
-------------------------	----

Η ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΣΣΩΠΗ / ANCIENT KASSOPE

Θέση και ιστορία / Site and history	16
--	----

Ιστορικά στοιχεία / Historical evidence	16
---	----

Η ιστορία της έρευνας / The historical background of the research	20
---	----

Πολεοδομία - αρχιτεκτονική / Town plan - architecture	28
--	----

Η οχύρωση της πόλης / The city's fortifications	28
---	----

Η πολεοδομική οργάνωση / The city's urban organisation	30
--	----

Οι δρόμοι / The streets	33
-------------------------	----

Οι ιδιωτικές οικίες / The private houses	37
--	----

Το αποχετευτικό σύστημα / The drainage system	45
---	----

Η Αγορά και τα δημόσια οικοδομήματα / The Agora and the public buildings	46
Η Βόρεια Στοά / The North Stoa	48
Η Δυτική Στοά - Το Τέμενος - Το Πρυτανείο / The West Stoa - The Shrine - The Prytaneion	50
Το Ωδείο - Βουλευτήριο / The Odeion - Bouleuterion	52
Άλλα δημόσια οικοδομήματα / Other public buildings	56
Το Καταγώγιο / The Katagogion	56
Το Θέατρο / The Theatre	59
Το Ταφικό μνημείο (Ηρώο) / The Grave monument	62
Ο Ναός της Αφροδίτης / The Temple of Aphrodite	64
Αρχαιολογικές μαρτυρίες / Archaeological evidence	66
Νομισματικές κοπές στην Κασσώπη / Coinage issues at Kassope	66
Επιγραφικές μαρτυρίες από την Κασσώπη / Epigraphical evidence from Kassope	70
Η Κασσώπη μετά την εγκατάλειψή της / Kassope after its abandonment	76
Βιβλιογραφία / Bibliography	78

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η αρχαία Κασσώπη είναι κτισμένη σε μικρό οροπέδιο στις δυτικές πλαγιές του Ζαλόγγου, σε υψόμετρο περίπου 550μ. Η πόλη ιδρύθηκε τον 4ο αι. π.Χ. με τον συνοικισμό των κωμών της ευρύτερης περιοχής, σε θέση φυσικά οχυρή και στρατηγική, και αποτέλεσε το διοικητικό, πολιτικό, οικονομικό και θρησκευτικό κέντρο του φύλου των Κασσωπείων. Οργανωμένη ως *πόλις-κράτος* κατά το πρότυπο της γειτονικής Αμβρακίας, αναπτύχθηκε γρήγορα και έφτασε στην ακμή της στα τέλη του 3ου αι. π.Χ., όταν συμμετείχε στο Κοινό των Ηπειρωτών. Την εποχή αυτή υπολογίζεται ότι η πόλη αριθμούσε γύρω στους 8.000-10.000 κατοίκους. Η καταστροφή της Ηπείρου από τους Ρωμαίους το 167 π.Χ. επηρέασε και την Κασσώπη, η οποία ωστόσο γνώρισε μία περίοδο ανάκαμψης μετά τα μέσα του 2ου αι. π.Χ. Το τέλος της ήρθε οριστικά με την ίδρυση της Νικόπολης από τον Οκταβιανό Αύγουστο μετά τη νίκη του στη ναυμαχία του Ακτίου το 31 π.Χ., στην οποία υποχρεώθηκαν να μετοικήσουν οι Κασσωπαίοι, όπως και οι κάτοικοι των περισσότερων πόλεων γύρω από τον Αμβρακικό.

Καθώς στους αιώνες που ακολούθησαν η περιοχή δεν ξανακατοικήθηκε, οι αρχαιότητες διατηρήθηκαν σε σχετικά καλή κατάσταση και έτσι η συστηματική ανασκαφική έρευνα τις δεκαετίες του 1950 και του 1970 αποκάλυψε τα μνημεία της Αγοράς, το Καταγώγιο κι αρκετές ιδιωτικές οικίες, δίνοντας μία σαφή εικόνα για την οργάνωση της αρχαίας πόλης. Η Κασσώπη αποτέλεσε εδώ και δεκαετίες επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο, και μάλιστα έναν από τους πιο γνωστούς στην Ήπειρο, αρχικά ωστόσο διαθέτετε στοιχειώδεις υποδομές. Κατά τα έτη 2003-2006 υλοποιήθηκε από την τότε αρμόδια για την περιοχή ΙΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων έργο

PREFACE

Ancient Kassope is built on a small plateau on the west slope of the Mt. Zalongo, at an altitude of approximately 550m. The city was established in the 4th century B.C. through the unification of the villages in the broader region, at a naturally fortified and strategic location, becoming the administrative, political, financial and religious centre of the tribe of Kassope. Organized as a *city-state* following the model of neighbouring Amvrakia, it developed quickly and reached its height in the late 3rd century B.C., when it participated in the Epirote Alliance. It is estimated that at that time, the city had around 8,000-10,000 inhabitants. The destruction of Epirus by the Romans in 167 B.C. also affected Kassope, though it did experience a period of recovery after the middle of the 2nd century B.C. The city came to its definitive end with the establishment of Nikopolis by Octavian Augustus, following his victory at Actium (or Aktion) in 31 B.C. The Kassopaians were forced to move to Nikopolis, as were the inhabitants of most cities around the Ambracian Gulf.

Given that the region was not re-inhabited in the ensuing centuries, antiquities were preserved in a fairly good state and therefore the systematic excavations undertaken during the 1950's and the 1970's revealed the monuments of the Agora, the Katagogion and numerous private houses, thus offering us a clear picture of the organization of the ancient city. Kassope was for decades an archaeological site that could be visited, being one of the most well-known ones in Epirus, albeit initially with a rudimentary infrastructure. Between 2003-2006, the 12th Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities, which was responsible for the region at the

για την ανάδειξη και αξιοποίηση του αρχαιολογικού χώρου της Κασσώπης, χρηματοδοτούμενο από το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης. Το έργο περιελάμβανε τη διαμόρφωση διαδρομών επισκεπτών με τοποθέτηση ενημερωτικών πινακίδων, υδροδότηση και ηλεκτροδότηση του χώρου, ανέγερση φυλακίου και την έκδοση συνοπτικού οδηγού του αρχαιολογικού χώρου, με συγγραφέα την επιβλέπουσα του έργου κ. Θεοδώρα Κοντογιάννη.

Από τον Σεπτέμβριο του 2010 έως τον Δεκέμβριο του 2015 υλοποιήθηκε αρχικά από την ΛΓ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και την Εφορεία Αρχαιοτήτων Πρέβεζας στη συνέχεια, το έργο «Βελτίωση δρόμου πρόσβασης και επέκταση δικτύου διαδρομών επισκεπτών του αρχαιολογικού χώρου Κασσώπης», με στόχο τη βελτίωση της προσβασιμότητας στον αρχαιολογικό χώρο. Το έργο εντάχθηκε στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Θεσσαλία - Στερεά Ελλάδα - Ήπειρος 2007 - 2013» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς με προϋπολογισμό 600.000 €. Στο πλαίσιο του έργου πραγματοποιήθηκαν εργασίες βελτίωσης του δρόμου πρόσβασης έως την είσοδο του αρχαιολογικού χώρου, ανασκαφική έρευνα για την αποκάλυψη επιλεγμένων αρχαίων οδών, ανατάξεις λιθοδομών και τακτοποίηση καταπεσμένου οικοδομικού υλικού, δημιουργία νέας διαδρομής περιήγησης των επισκεπτών με σημεία ανάπαυσης και τοποθέτηση πινακίδων σήμανσης και ενημέρωσης.

Παράλληλα, υλοποιήθηκε στον χώρο και το έργο «Ανάδειξη συνοικίας θεάτρου αρχαίας Κασσώπης» από τον Αύγουστο του 2011 έως τον Μάιο του 2015 με προϋπολογισμό 300.000 €. Πραγματοποιήθηκε συστηματικός καθαρισμός του θεάτρου και της ευρύτερης περιοχής του, απομάκρυνση μεγάλου καταπεσμένου βράχου από το άνω μέρος του κοίλου, τακτοποίηση του διάσπαρτου αρχαίου οικοδομικού υλικού, στερεώσεις λιθοδομών στο

time, produced a project to promote and utilize the archaeological site of Kassope, funded by the 3rd Community Support Framework. The project included the creation of visitor paths and the providing of informative signs, water and electricity supply, the construction of a guardhouse and the publication of a concise guide to the archaeological site written by the project supervisor Mrs. Theodora Kontogianni.

From September 2010 to December 2015, the 33rd Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities initially, and then the Ephorate of Antiquities of Preveza undertook the project "Access road improvement and expansion of visitor's paths in the archaeological site of Kassope", aiming to improve the access to the archaeological site. The project was included in the "Thessaly - Central Greece - Epirus 2007 - 2013" Programme of the National Strategic Reference Framework with a budget of €600,000. Within the context of this project, work was undertaken to improve the access road up to the entrance to the archaeological site, as well as an excavation research to reveal selected ancient routes, the redressing of stonework and settlement of fallen construction material, as well as the creation of a new route taking visitors through rest areas and the placing of marking and information signs.

Also created at the same site from August 2011 to May 2015 was the project "Enhancement of the theatre quarter of ancient Kassope", with a budget of €300,000. The Theatre and its surrounding area were cleared, a large fallen rock was removed from the upper part of the *koilon*, scattered ancient building material was tidied up, small-scale consolidation work was carried out on the masonry of the stage building, and topographical designs and plans of the monument were undertaken. Finally,

σκηνικό οικοδόμημα καθώς και τοπογραφική και σχεδιαστική αποτύπωση του μνημείου. Τέλος, επεκτάθηκε η διαδρομή περιήγησης των επισκεπτών με την αποκάλυψη και ανάδειξη του αρχαίου δρόμου που οδηγεί στο μνημείο, ενώ κατά μήκος της διαδρομής δημιουργήθηκαν σημεία στάσης και θέασης και τοποθετήθηκαν πινακίδες σήμανσης και ενημέρωσης.

Από τον Νοέμβριο του 2014 το έργο «Βελτίωση δρόμου πρόσβασης και επέκταση δικτύου διαδρομών επισκεπτών του αρχαιολογικού χώρου Κασσώπης» συνεχίστηκε από τη νεοϊδρυθείσα Εφορεία Αρχαιοτήτων Πρέβεζας, υπό τη διεύθυνση της υπογράφουσας. Από τη θέση αυτή, επιθυμώ να ευχαριστήσω όλους τους συντελεστές για το ζήλο που επέδειξαν και την προσπάθεια που κατέβαλαν για την υλοποίηση του έργου. Η Χριστίνα Μερκούρη ήταν η Προϊσταμένη της ΛΓ' ΕΠΚΑ από το 2011 έως τον Οκτώβριο του 2014. Οι αρχαιολόγοι της ΛΓ' ΕΠΚΑ, Θεοδώρα Κοντογιάννη και Ασπασία Παπαθανασίου ήταν οι υπεύθυνοι του έργου και επικεφαλής της ομάδας επίβλεψης, η κ. Κοντογιάννη από την έναρξη του έργου το 2010, ενώ η κ. Παπαθανασίου από τον Ιανουάριο του 2015 έως τη λήξη του έργου τον Δεκέμβριο του 2015, αντίστοιχα. Επικεφαλής της ομάδας επίβλεψης ήταν και ο Γεώργιος Ρήγιнос, Προϊστάμενος της ΛΓ' ΕΠΚΑ το 2010 και από το 2011 έως τον Νοέμβριο του 2012 Ανάπληρωτής Προϊστάμενος Τμήματος Χώρων, Μνημείων & Αρχαιογνωστικής Έρευνας της Εφορείας. Οι αρχαιολόγοι Δήμητρα Ζώη και Δήμητρα Νικολάου, μέλη της ομάδας επίβλεψης, επέβλεπαν και τις εργασίες στο πεδίο, όπως και οι αρχαιολόγοι Πολυξένη Μπάρκα, Πετρούλα Τατσοπούλου, Ελένη Γκούβελου και Ελένη Δούτσιου. Ο πολιτικός μηχανικός Ιωάννης Καζάκος επέβλεπε τις τεχνικές εργασίες, ενώ ο αρχιτέκτονας Κώστας Παπαβασιλείου ήταν ο τεχνικός ασφαλείας του έργου. Ο λογιστής της ΛΓ' ΕΠΚΑ Ηλίας Βλάχας προσέφερε τις υπηρεσίες του ως οικονομικός

visitor routes were extended, thus revealing and enhancing the ancient street leading to the monument, while rest and viewing points were created along the route, along with the placing of marking and information signs.

Since November 2014, the “Access road improvement and expansion of visitor's paths in the archaeological site of Kassope” project was continued by the newly-formed Ephorate of Antiquities of Preveza, under the direction of the author. In this capacity, I would like to thank all of those who contributed for their eagerness and effort in making this project a reality. Christina Merkouri was the Director of the 33rd Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities (EPCA) from 2011 until October 2014. The archaeologists of the 33rd EPCA, Theodora Kontogianni and Aspasia Papathanasiou were in charge of the project and heads of the supervision team, Mrs. Kontogianni from the project's beginning in 2010 and Mrs. Papathanasiou from January 2015 until the completion of the project in December 2015, respectively. In charge of the supervision team was also Georgios Riginos, Director of the 33rd EPCA in 2010 and the Ephorate's Deputy Head of the Department of Sites, Monuments & Archaeognostic Research from 2011 until November 2012. Archaeologists Dimitra Zoi and Dimitra Nikolaou, members of the supervision team, supervised works undertaken in the field, as well as archaeologists Polyxeni Barka, Petroula Tatsopoulou, Eleni Gouvelou and Eleni Doutsiou. Civil engineer Ioannis Kazakos supervised technical works, while architect Kostas Papavasileiou was the project's safety technician. Ilias Vlachas, the accountant of the 33rd EPCA, offered his services as the project's accountancy officer. Conservators Nikolaos Ntzineris and Vasiliki Dimou undertook the conservation of the movable finds from the excavations. The workers and

υπόλογος του έργου. Οι συντηρητές Νικόλαος Ντζινέρης και Βασιλική Δήμου ανέλαβαν τη συντήρηση των κινητών ευρημάτων από τις ανασκαφές. Το εργατοτεχνικό προσωπικό της ΛΓ' ΕΠΚΑ Χρήστος Αράπης, Γεώργιος Νταργιάννης και Χρήστος Μπαλτζώης πραγματοποίησε την ανάταξη των γωνιολίθων σε αρχαία κτήρια. Οι εργατοτεχνίτες Ιωάννης Μπάρκας, Δημήτριος Κατσάνος, Παύλος Χριστόπουλος, Χαράλαμπος Κίτσος, Παναγιώτης Τσίρας, Δημήτριος Παπαδιώτης, Σπυρίδων Αλέξης, Νικόλαος Κίκερης, Δημήτριος Ντελής, Γεώργιος Μαλεσιάδας, Δημήτριος Μιχαήλογλου, Χαράλαμπος Τσούτσης, Βασίλειος Κουρτίδης, Κωνσταντίνος Τσόλης, Δημήτριος Τσούτσης, Παρασκευή Αηδώνη, Βασιλική Κοντοπρία, Σάββας Ηλιάδης, Χρήστος Ντελής, Αθανάσιος Μήτσος, Κων/νος Τσούτσης, Κων/νος Χούχλας, Κων/νος Ράπτης, Γεώργιος Παπαδόπουλος, Μαρία Παρρά, Σπυρίδων Φυσέκης, Αθανάσιος Μουρούσογλου, Χρυσούλα Παπαγεωργίου, Βασίλειος Στράτος, Αντώνιος Γιάννος εργάστηκαν στο πεδίο, ενώ οι αρχαιοφύλακες Σπυρίδων Κλάπας και Κωνσταντίνος Μπαρτζώκας βοήθησαν ποικιλοτρόπως στο έργο.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω θερμά τους υπαλλήλους της Ενδιάμεσης Διαχειριστικής Αρχής της Περιφέρειας Ηπείρου Κωνσταντίνο Τσακσίρα και Αφροδίτη Γκόσιου για την υποστήριξή τους σε θέματα συντονισμού, προγραμματισμού και διαχείρισης του έργου. Τέλος, ευχαριστώ τον Robert Pitt για τη συμβολή του στη μετάφραση του αγγλικού κειμένου. Η έκδοση του παρόντος οδηγού, καθώς και η έκδοση τρίπτυχου ενημερωτικού φυλλαδίου, έγινε στο πλαίσιο του ίδιου έργου, με την ελπίδα να αποτελέσει ένα ακόμη βήμα στην προσέγγιση του κοινού με τον αρχαιολογικό χώρο της Κασσώπης.

Ανθή Αγγέλη,

Προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πρέβεζας

technicians of the 33rd EPCA Christos Arapis, Georgios Daragiannis and Christos Baltzois redressed angular stones in the ancient buildings. Workers-technicians Ioannis Barkas, Dimitrios Katsanos, Pavlos Christopoulos, Charalambos Kitsos, Panagiotis Tsiras, Dimitrios Papadiotis, Spyridon Alexis, Nikolaos Kikeris, Dimitrios Delis, Georgios Malesiadas, Dimitrios Michailoglou, Charalambos Tsoutsis, Vasileios Kourtidis, Konstantinos Tsolis, Dimitrios Tsoutsis, Paraskeui Aidoni, Vassiliki Kontopria, Savvas Iliadis, Christos Delis, Athanasios Mitsos, Konstantinos Tsoutsis, Konstantinos Chouchlas, Konstantinos Raptis, Georgios Papadopoulos, Maria Parra, Spyridon Fysekis, Athanasios Mourousoglou, Chrysoula Papageorgiou, Vasileios Stratos, Antonios Giannos worked in the field, and chief guards Spyridon Klapas and Konstantinos Bartzokas assisted in numerous ways.

I would like also to extend my warmest thanks to the employees of the Intermediate Managing Authority of the Periphery of Epirus, Konstantinos Tsaksiras and Aphroditi Gkosiou for their support in the project's coordination, programming and management. Finally, I thank Robert Pitt for his contribution to the translation of the English text. The publication of this guide, as well as of the three-fold informative leaflet, was made possible through the same project, in the hope that it will further contribute to familiarizing the public with the archaeological site of Kassope.

Anthi Aggeli,

Director of the Ephorate of Antiquities of Preveza

Το οροπέδιο της Κασσώπης
στις πλαγιές του Ζαλόγγου από Νότο
Southern aerial view of the
Kassopean plain at the slopes
of Mt Zalongo

Η ΑΡΧΑΙΑ ΗΠΕΙΡΟΣ   ANCIENT EPIRUS

*Μετά δὲ Θεσπρωτίαν Κασσωπία ἐστὶν ἔθνος. Οἰκοῦσι δὲ καὶ οὗτοι κατὰ κόμας.
Παροικοῦσι δὲ οὗτοι ἕως εἰς τὸν Ἀνακτορικὸν κόλπον.*

(Σκύλαξ ὁ Καρυανδεύς, Περίπλους, 6ος αἰώνας π.Χ.)

Η Κασσωπαία

Κατά την αρχαιότητα, η ευρύτερη περιοχή της αρχαίας Ηπείρου κατοικούνταν από φύλα οργανωμένα σε ομάδες-έθνη. Κατά τον Θεόπομπο, τα Ηπειρωτικά φύλα ήταν δεκατέσσερα, ενώ ο Στράβωνας αναφέρει έντεκα, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγονταν οι Χάονες που ήταν εγκατεστημένοι στα βορειοδυτικά, οι Μολοσσοί στο κέντρο και οι Θεσπρωτοί νοτιότερα.

Kassopaia

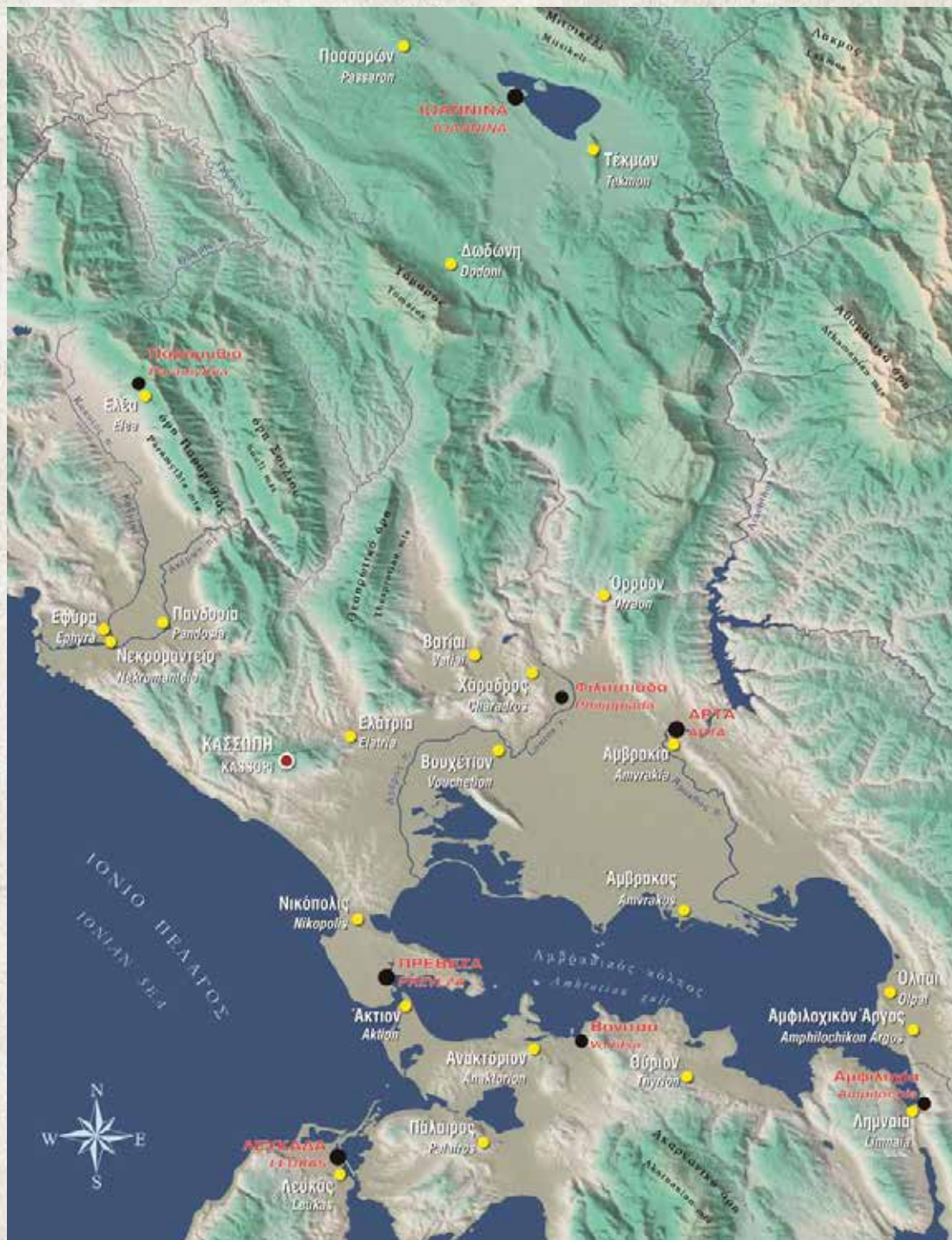
In antiquity the broader region of ancient Epirus was inhabited by tribes organised into ethnic groups. According to Theopompus, there were fourteen Epirote tribes, while Strabo mentions eleven, including the Chaones, who were settled in the north-west, the Molossians, who inhabited the centre, and the Thesprotians, who lived further south.

Εικονική αναπαράσταση της πόλης της Κασσώπης
Virtual representation of the city of Kassope

Οι Κασσωπαίοι αποτελούσαν το νότιο κλάδο του φύλου των Θεσπρωτών, από το οποίο αποσπάστηκαν στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. Ασχολούνταν κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία και κατοικούσαν σε ατείχιστες κώμες, στην περιοχή που εκτεινόταν μεταξύ των ποταμών Αχέρωντα στα βόρεια και Λούρου στα ανατολικά, του Αμβρακικού κόλπου στα νότια και του Ιονίου πελάγους στα δυτικά. Η *Κασσωπαία* περιελάμβανε μεγάλη ορεινή ενδοχώρα και εύφορες πεδιάδες που έφθαναν ως τις

The Kassopaians were the southern branch of the Thesprotian tribe, from which they broke away in the late 5th century B.C. They were mainly farmers and pastoralists and dwelt in unwalled villages in the region that lay between the River Acheron to the north and the River Louros to the east, the Ambracian Gulf to the south and the Ionian Sea to the west. *Kassopaia* took in a large expanse of mountainous hinterland and fertile plains that stretched as far as the Ionian coast and the rich lagoons

Χάρτης της ευρύτερης περιοχής με σημειωμένες τις κυριότερες αρχαίες θέσεις
 Map of the surrounding area indicating the most important ancient sites

ακτές του Ιονίου και τις πλούσιες λιμνοθάλασσες του Αμβρακικού. Οι πεδιάδες αυτές παρουσίαζαν αφθονία γεωργικής γης, βοσκοτόπων και επάρκεια αγαθών.

Κατά τον 8ο αι. π.Χ. στην Κασσωπαία ιδρύονται από τους Ήλειους τέσσερις αποικίες, η *Πανδοσία* στο Καστρί του Αχέροντα, η *Ελάτρια* στον Παλιορόφορο Ωρωπού, οι *Βατίες* στο Ριζοβούνι και το *Βουχέτιον* ή *Βούχιστα* στο κάστρο των Ρωγών. Έναν αιώνα αργότερα (7ο αι. π.Χ.) ιδρύεται από τους Κορίνθιους στις όχθες του Αράχθου, η *Αμβρακία*, μία από τις σημαντικότερες κορινθιακές αποικίες στη βορειοδυτική Ελλάδα. Η ίδρυση των νέων αποικιών σε θέσεις καίριες για τον έλεγχο του χερσαίου και θαλάσσιου εμπορίου της περιοχής δημιούργησε σύντομα στους Κασσωπαίους την ανάγκη συσπείρωσης και πληρέστερης οικιστικής οργάνωσης, με σκοπό να προστατεύσουν τις εύφορες εκτάσεις τους από την εκμετάλλευση των αποίκων, ανάγκη από την οποία επήλθε η ίδρυση της Κασσώπης.

of the Ambracian Gulf. These plains provided a wealth of arable and pasture land and a sufficiency of goods.

In the 8th century B.C. four colonies were founded in Kassopaia by the Eleans: *Pandosia* at Kastri on the Acheron, *Elatria* at Palaiorophoros / Palaios Oropos, *Baties* at Rizovouni and *Bouchetion* or *Boucheta* at the Castle of Rogoi. A century later (7th century B.C.), on the banks of the Arachthus River, the Corinthians founded *Ambrakia*, one of the most important Corinthian colonies in north-western Greece. The foundation of the new colonies in key positions controlling the local overland and maritime trade soon forced the Kassopaians to rally together and organise themselves into more effective settlements in order to prevent their fertile lands from being exploited by the colonists, a situation which gave rise to the foundation of Kassope.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΣΣΩΠΗ

ANCIENT KASSOPE

ΘΕΣΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ιστορικά στοιχεία

Η αρχαία πόλη της Κασσώπης προήλθε από τον συνοικισμό των κωμών της ευρύτερης περιοχής και ταυτίζεται από την έρευνα με την πρωτεύουσα των Κασσωπαίων. Ιδρύθηκε στο α΄ μισό του 4ου αι. π.Χ., σε θέση φυσικά οχυρή και στρατηγική, από την οποία ήλεγχε τους δρόμους που διέσχιζαν την περιοχή στον άξονα Β-Ν και έωνναν την ορεινή ενδοχώρα με τα παράλια. Η πόλη οργανώθηκε ως *πόλις - κράτος*, υπήρξε το διοικητικό, πολιτικό, θρησκευτικό και οικονομικό κέντρο των Κασσωπαίων και αμέσως μετά την ίδρυσή της έκοψε το δικό της νόμισμα.

SITE AND HISTORY

Historical evidence

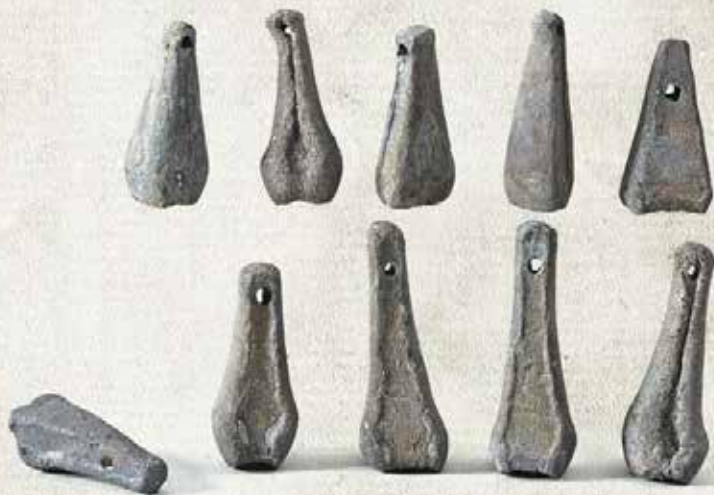
The ancient city of Kassope came into being as a result of the unification of the villages in the surrounding area and has been identified by research as the capital of the Kassopaians. It was founded in the first half of the 4th century B.C., on a strategic, naturally fortified site from which it could control the roads that ran through the area in a N-S direction and connected the mountainous hinterland with the coast. The city was organised as a *city - state*; it was the political, economic, religious and administrative centre of the Kassopaians and immediately after its foundation issued its own coinage.

Αποψη της Αγοράς από ανατολικά / Eastern view of the Agora

Το 343/342 π.Χ., όταν ο Φίλιππος Β΄ της Μακεδονίας υπέταξε τις αποικίες των Ηλείων και τις παραχώρησε στους Κασσωπαίους, η Κασσώπη εξελίχθηκε σε μεγάλο αστικό κέντρο της περιοχής ελέγχοντας τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της. Το διάστημα αυτό η πόλη αποτέλεσε μέρος της Ηπειρωτικής Συμμαχίας (343/342-234/233 π.Χ.), ενώ η μεγάλη ακμή της σημειώθηκε, από τα τέλη του 3ου αι. π.Χ. και εξής, όταν συμμετείχε στο Κοινό των Ηπειρωτών (234/3-168 π.Χ.), περίοδος κατά την οποία παρουσιάζεται μια γενικότερη ανάπτυξη στις αρχαίες ηπειρωτικές πόλεις. Την περίοδο εκείνη κατασκευάστηκαν ή ανοικοδομήθηκαν τα

In 343/342 B.C., when Philip II of Macedon subjugated the Elean colonies and conceded them to the Kassopians, Kassope developed into a large urban centre that controlled the area's resources. During this period the city was a member of the Epirote Alliance (343/342-234/233 B.C.), while its heyday occurred in the late 3rd century B.C. when it belonged to the Epirote Koinon (234/3-168 B.C.), a period of strong development for many ancient Epirote cities. At this time the large public buildings in the *Agora* were constructed or rebuilt and the city was extended to the south-west. The population

Μολύβδινα βαρίδια ψαρέματος / Lead fishing weights

μεγάλα δημόσια κτήρια της Αγοράς και επεκτάθηκε η πόλη προς τα ΝΔ. Ο πληθυσμός υπολογίζεται ότι έφτασε στους 8.000 - 10.000 κατοίκους περίπου. Οι Κασσωπαίοι συνέχισαν να ασχολούνται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, ενώ παράλληλα ανέπτυξαν τη βιοτεχνία (αγγειοπλαστική, μεταλλουργία, επεξεργασία πορφύρας) και το διαθαλάσσιο εμπόριο που ξεκινούσε από τα λιμάνια που διέθετε η πόλη στον Αμβρακικό κόλπο και στο Ιόνιο πέλαγος.

Το 167 π.Χ. η Κασσώπη συγκαταλέγεται στις εβδομήντα ηπειρωτικές πόλεις που λεηλατήθηκαν από τους Ρωμαίους. Από τα μέσα όμως του 2ου αι. π.Χ., με την ανασύσταση του Κοινού των Ηπειρωτών, η πόλη γνώρισε και πάλι μια μικρή περίοδο οικονομικής ανάκαμψης και ανοικοδόμησης. Η οριστική εγκατάλειψή της συνδέεται με την ίδρυση της Νικόπολης από τον Οκταβιανό Αύγουστο, μετά τη νίκη του επί του Αντωνίου στο Άκτιο το 31 π.Χ. Τότε, οι κάτοικοι της Κασσώπης υποχρεώθηκαν να εγκατασταθούν στη νέα πόλη, όπως και οι κάτοικοι από πολλές άλλες Ηπειρωτικές, Αιτωλικές και Ακαρνανικές πόλεις.

Χάλκινες αιχμές βελών / Bronze arrowheads

is estimated to have numbered between 8,000 and 10,000 inhabitants. The Kassopaians continued to engage in farming and stock-breeding, while also developing cottage industries (pottery, metalworking, processing of porphyra) and maritime trade, which issued from the ports the city possessed in the Ambracian Gulf and on the Ionian coast.

In 167 B.C. Kassope was one of the seventy Epirote cities that were sacked by the Romans. From the mid-2nd century B.C. onwards, however, with the reestablishment of the Epirote Koinon, the city once again experienced a short period of economic recovery and reconstruction. Its final abandonment is connected with the foundation of Nikopolis by Octavian Augustus after his defeat of Mark Antony at Aktion in 31 B.C. At this time the inhabitants of Kassope were forced to settle in the new city, as were the inhabitants of many other cities in Epirus, Aetolia and Akarnania.

Άποψη της Αγοράς
και μέρους της πόλης
από ανατολικά
Eastern view of the Agora
and part of the city

Η ιστορία της έρευνας

Οι πρώτες σύγχρονες αναφορές στην Κασσώπη προέρχονται από περιηγητές του 19ου αιώνα. Ο πρώτος που ταύτισε τα ερείπια που εκτείνονται στις πλαγιές του Ζαλόγγου με την αρχαία πόλη, ήταν ο Άγγλος περιηγητής William Martin Leake, όταν, κατά τη διάρκεια των ταξιδιών του στην Ελλάδα, επισκέφθηκε την περιοχή τον Ιούλιο του 1805. Από τον ίδιο μας παραδίδεται, εκτός από την περιγραφή των μνημείων, και το πρώτο τοπογραφικό σκαρίφημα της οχυρωμένης πόλης, δημοσιευμένο το 1835. Μια δεκαετία αργότερα, τον Μάιο του 1814, στην Κασσώπη βρέθηκε ο Βρετανός περιηγητής Thomas S. Hughes, ο οποίος την περιέγραψε με ιδιαίτερο ενθουσιασμό στα βιβλία των ταξιδιών του στην Ήπειρο (1830) παραθέτοντας σκαριφήματα από τον χώρο. Ακολούθησε ο Γερμανός συγγραφέας-περιηγητής Conrad Bursian (1830-1883) και ο Γάλλος François Pouqueville, ενώ έναν αιώνα αργότερα την περιοχή επισκέφτηκε και ο Βρετανός περιηγητής Nicholas G. L. Hammond. Ο ίδιος πέρα από τις αναλυτικές περιγραφές των αρχαιοτήτων, παρέθεσε και σχεδιάγραμμα της αρχαίας πόλης (1967).

Η συστηματική ανασκαφική έρευνα στην Κασσώπη πραγματοποιήθηκε τη δεκαετία του 1950 από την Αρχαιολογική Εταιρεία με επικεφαλής τον Σωτήριο Δάκαρη (1952-55). Το 1962 η Κασσώπη κηρύχθηκε αρχαιολογικός χώρος και ιστορικό διατηρητέο μνημείο και λίγο αργότερα, κατά τα έτη 1977-83, συνεχίστηκε η ανασκαφική έρευνα στο χώρο, με τη συνεργασία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων υπό τον Σ. Δάκαρη και του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου υπό τους αρχιτέκτονες - αρχαιολόγους W. Hoepfner και E.-L. Schwandner.

The historical background of the research

The first references to Kassope in the modern era come from 19th-century travellers. The first to identify the ruins that lay on the slopes of Mt. Zalongo with the ancient city was the English traveller William Martin Leake when, during his travels in Greece, he visited the area in July 1805. From him, apart from the description of the monuments, has also come down to us the first topographical drawing of the fortified city, which was published in 1835. A decade later, in May 1814, Kassope was visited by the British traveller Thomas S. Hughes, who described it with great enthusiasm in the books on his travels in Epirus (1830), which included drawings of the site. He was followed by the German traveller and author Conrad Bursian (1830-1883) and the Frenchman François Pouqueville, while a century later the area was also visited by the British traveller Nicholas G. L. Hammond. Apart from giving a detailed description of the antiquities, the latter also provided a plan of the ancient city (1967).

The systematic excavation of Kassope was carried out in the 1950s by the Archaeological Society under the direction of Sotirios Dakaris (1952-1955). In 1962 Kassope was proclaimed an archaeological site and a listed historical monument and a little later, in the period 1977-1983, the excavation of the site was continued with the collaboration of a team from the University of Ioannina under Prof. S. Dakaris and the German Archaeological Institute under the direction of the architects/archaeologists W. Hoepfner and E.-L. Schwandner. During this period most of the city's *Agora* was excavated and studied, together with the large building to the north of the *Agora*, known as the *Katagogion*, and ten private houses,

ZALONGO
AND
CASSOPE.

Σχέδιο της περιοχής
του Ζαλόγγου
από τον W. M. Leake
(δημ. 1835)

Plan of the Zalongo area,
by W. M. Leake (publ. 1835)

Την περίοδο εκείνη ανασκάφηκε και μελετήθηκε το μεγαλύτερο μέρος της *Αγοράς* της πόλης, το μεγάλο οικοδόμημα βόρεια της *Αγοράς*, γνωστό ως *Καταγώγιο*, και δέκα ιδιωτικές οικίες, κατατάσσοντας την Κασσώπη ανάμεσα στις λίγες αρχαίες ελληνικές πόλεις, για την οποία μας είναι γνωστά τα σημαντικότερα δημόσια κτήρια και η αρχιτεκτονική τυπολογία των ιδιωτικών οικιών. Η πρώτη επιστημονική καταγραφή και τοπογραφική τεκμηρίωση της αρχαίας πόλης έγινε κατά τη δεκαετία του 1970, από τον Σ. Δάκαρη σε συνεργασία με το *Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής* του Ιδρύματος Κ. Δοξιάδη (1971).

Δύο δεκαετίες αργότερα, το 2003 άρχισαν οι πρώτες εργασίες ανάδειξης και αξιοποίησης του αρχαιολογικού χώρου της Κασσώπης, οι οποίες και ολοκληρώθηκαν το 2007, υπό την επίβλεψη της τότε ΙΒ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων, με χρηματοδότηση από το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΠΕΠ Ηπείρου). Το έργο περιελάμβανε συμπληρωματικές τοπογραφικές, στερεωτικές και άλλες αρχαιολογικές εργασίες με στόχο τον εκσυγχρονισμό των υποδομών του αρχαιολογικού χώρου και την αναβάθμιση των παροχών προς τους επισκέπτες. Τότε κατέστη επισκέψιμο ένα μεγάλο μέρος της πόλης, που ήταν σχεδόν απροσπέλαστο, και δόθηκε η δυνατότητα στον επισκέπτη να φθάσει ως τη δυτική πύλη και τον μακεδονικού τύπου τάφο, στο ΝΔ άκρο της πόλης.

Η δεύτερη φάση εργασιών ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου δρομολογήθηκε κατά τα έτη 2010-2015 από την τότε αρμόδια ΛΓ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Πρέβεζας - Άρτας (νυν Εφορεία Αρχαιοτήτων Πρέβεζας) με τη χρηματοδότηση δύο έργων

making Kassope one of the few ancient Greek cities for which we have knowledge of the most important buildings and the architectural typology of the private houses. The first scientific documentation and survey of the ancient city was carried out in the 1970s by Prof. S. Dakaris in collaboration with the *Athens Center of Ekistics* at the C. Doxiadis Institute (1971).

Two decades later, in 2003, the first series of works to enhance and utilise the archaeological site of Kassope was begun under the supervision of the then 12th Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities based in Ioannina, with funds provided by the Third Community Support Framework (R.O.P. Epirus). The project, which was completed in 2007, included additional topographical, consolidation and other works of an archaeological nature aimed at updating the infrastructure of the archaeological site and upgrading the services provided for visitors. This made a large part of the city, which had previously been virtually inaccessible, accessible to visitors and enabled them to reach the west gate and the Macedonian-style tomb on the south-western side of the city.

The second phase of work designed to enhance the archaeological site was scheduled for the period 2010-2015 by the 33rd Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities of Preveza and Arta, the competent authority at that time (now the Ephorate of Antiquities of Preveza), with the funding of two works by the NSRF Operational Programme "Thessaly - Mainland Greece - Epirus 2007-2013". Apart from expanding the existing infrastructure, the works were designed to create new ones, contributing to the overall protection and enhancement of a large and hitherto unexplored part of the ancient city.

Από την ανασκαφή της Βόρειας Στοάς (φωτογραφία παλαιότερων ανασκαφών)
Photo taken during the excavations of the North Stoa (photo of the old excavations)

από το Ε.Π. «Θεσσαλία-Στερεά Ελλάδα-Ήπειρος 2007-2013» του ΕΣΠΑ. Τα νέα έργα απέβλεπαν, πέρα από την επέκταση των υφιστάμενων υποδομών, στη δημιουργία νέων, συμβάλλοντας στη συνολική προστασία και ανάδειξη ενός μεγάλου και ανεξερεύνητου, ως τότε, μέρους της αρχαίας πόλης.

Το έργο «Βελτίωση δρόμου πρόσβασης και επέκταση δικτύου διαδρομών επισκεπτών του αρχαιολογικού χώρου Κασσώπης» με χρονική διάρκεια υλοποίησης πέντε χρόνων (2010-2015) είχε ως κεντρικό άξονα τη βελτίωση του δρόμου πρόσβασης στον χώρο και τη διεύρυνση των διαδρομών περιήγησης των επισκεπτών με τη χρήση των αρχαίων οδικών αρτηριών και τη σύνδεσή τους με την προϋπάρχουσα κύρια διαδρομή. Με τις εργασίες αποκαλύφθηκε τμήμα της δεύτερης κεντρικής οδού, που διέσχιζε το βόρειο τμήμα της πόλης και δύο κάθετοι δρόμοι, οι οποίοι χωροθετούνται δυτικά του *Καταγωγίου* και ανατολικά του μεγάλου Θεάτρου. Επιπλέον, αναδείχτηκε η περιοχή εκατέρωθεν της βόρειας κύριας οδού, η οποία περιλαμβάνει τμήματα κάθετων δρόμων, αγωγών και οικιών προκειμένου οι επισκέπτες να αποκτήσουν όσο το δυνατό πληρέστερη αίσθηση του χώρου. Για την αποκάλυψη των αρχαιοτήτων πραγματοποιήθηκαν εντατικοί καθαρισμοί και εκτεταμένες αποψιλώσεις από την πυκνή βλάστηση, συστηματικές αποχρωματώσεις, εργασίες απομάκρυνσης των σύγχρονων επιχώσεων και τακτοποίηση του διάσπαρτου αρχαίου οικοδομικού υλικού. Σε συνέχεια των εργασιών στο χώρο, και έχοντας ως κύριο μέλημα την εξασφάλιση της βατότητας στους νεοαποκαλυφθέντες δρόμους, κατασκευάστηκαν, όπου κρίθηκε απαραίτητο, αναλημματικά τοιχία, με την επανάχρηση μέρους του αρχαίου άμορφου δομικού υλικού. Στο ίδιο

The work entitled “Access road improvement and expansion of visitor's paths in the archaeological site of Kassope”, which was scheduled to take five years to complete (2010-2015), focused on improving the access road to the site and extending the network of visitor routes by making use of the ancient road arteries and connecting them to the already existing main route. The work uncovered a section of the second main street, which crossed the northern part of the city, and two vertical streets, which are laid out to the west of the *Katagogion* and to the east of the large Theatre. In addition, work was carried out to enhance the areas on either side of the northern main street, which included sections of vertical streets, drainage channels and houses, so that visitors could gain as full a picture as possible of the site. In order to uncover the antiquities, thorough cleaning work and extensive clearing of thick vegetation was carried out, together with systematic earth-clearing, the removal of modern fills and the tidying-up of the scattered ancient building material. As a continuation of the work on the site, with the prime concern being to ensure that the recently uncovered streets were passable, wherever it was considered necessary, retaining walls were constructed by reusing some of the ancient amorphous building material. Within the same framework, small-scale interventions were carried out in the masonry, resetting and consolidating the stonework. Once the visitor routes were completed, stopping and viewing points were created, new signposts were installed (information signs, route markers and titles of monuments), and information material was published.

Between late 2011 and early 2015 the large theatre of the ancient city was investigated as part of the work entitled “Enhancement of the theatre quarter of ancient Kassope”.

πλαίσιο πραγματοποιήθηκαν μικρής κλίμακας στερεώσεις και ανατάξεις λιθοδομών. Με την ολοκλήρωση των διαδρομών περιήγησης, διαμορφώθηκαν χώροι στάσης και θέασης, τοποθετήθηκαν νέες πινακίδες (ενημερωτικές, πορείας και τίτλοι μνημείων) και εκδόθηκε ενημερωτικό υλικό.

Από τα τέλη του 2011 και έως τις αρχές του 2015, το μεγάλο θέατρο της αρχαίας πόλης αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας στο πλαίσιο του έργου «Ανάδειξη συνοικίας θεάτρου αρχαίας Κασσώπης». Πραγματοποιήθηκε αρχαιολογικός καθαρισμός του Θεάτρου και της ευρύτερης περιοχής του, αποκάλυψη της ορχήστρας και του σκηνικού οικοδομήματος, τακτοποίηση του διάσπαρτου αρχαίου οικοδομικού υλικού, στερεώσεις μικρής κλίμακας στη λιθοδομή του σκηνικού οικοδομήματος, καθώς και αρχιτεκτονική αποτύπωση όλων των νέων δεδομένων. Τέλος, οι εργασίες περιελάμβαναν την επέκταση των διαδρομών περιήγησης των επισκεπτών προς τη ΒΔ πλευρά της αρχαίας πόλης και τη συνοικία του θεάτρου με την αποκάλυψη και ανάδειξη της αρχαίας λιθόστρωτης κάθετης οδού, η οποία προσεγγίζει το μνημείο από τη δυτική πάροδο και το καθιστά πλέον προσβάσιμο στο ευρύ κοινό.

Το 2011 οριοθετήθηκε ο αρχαιολογικός χώρος της Κασσώπης [ΦΕΚ 336/ΑΑΠ/13.12.2011], ο οποίος περιλαμβάνει το οροπέδιο, πάνω στο οποίο εκτείνεται η Κασσώπη, τα αρχαία νεκροταφεία, καθώς και μία ευρεία ζώνη περιμετρικά τους καταλαμβάνοντας συνολική έκταση 4.695 στρεμμάτων.

The Theatre and its environs were archaeologically cleared, the orchestra and stage building were uncovered, the scattered ancient building material was tidied up, small-scale consolidation work was carried out on the masonry of the stage building, and architectural drawings were made of all the new finds. Finally, the work included the extension of the visitor routes towards the north-west side of the ancient city and the theatre quarter by uncovering and enhancing the ancient stone-paved vertical street that runs up to the monument near the western parados and now makes it accessible to the general public.

In 2011 the archaeological site of Kassope was officially demarcated (Govt. Gazette 336/ΑΑΠ/13.12.2011). The site takes in the plateau on which Kassope lies and the ancient cemeteries, together with a broad area of land around them, occupying a total area of 469.5 ha.

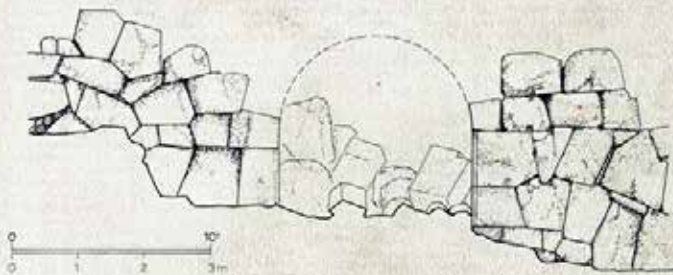
Ανασκαφικές εργασίες σε κάθετο δρόμο (Στενωπός 7), δυτικά του Καταγωγίου / Excavation work on a vertical street (Narrow passage 7), to the west of the Katagogion

Άποψη της Αγοράς από ΝΑ
View of the Agora from the SE

Σχεδιαστική απόδοση της δυτικής πύλης - εξωτερική όψη
(κατά W. Hoerfner και E.-L. Schwandner)
Graphic representation of the western gate - external view
(after W. Hoerfner and E.-L. Schwandner)

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ - ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Η οχύρωση της πόλης

Η Κασσώπη είναι κτισμένη στις δυτικές πλαγιές της οροσειράς του Ζαλόγγου, σε ένα ευρύχωρο οροπέδιο με υψόμετρο 550-650μ. και καταλαμβάνει συνολική έκταση 400 στρεμμάτων περίπου. Περικλείεται από ισχυρά πολυγωνικά τείχη, συνολικής περιμέτρου περίπου 3.000μ. και πάχους 3,20 - 3,50μ.

Στα δύο άκρα της βόρειας πλευράς της υψώνονται δύο κορυφές, ο Ανεμόμυλος ΒΑ (υψ. 682μ.) και το Κιτέπ ΒΔ (υψ. 748μ.). Οι κορυφές οχυρώθηκαν με πολυγωνικό τείχος και χρησίμευαν ως ακροπόλεις, εφοδιασμένες με δεξαμενές νερού, ενώ μια τρίτη δεξαμενή εντοπίζεται ανάμεσά τους. Η απόκρημνη και βραχώδης ράχη μεταξύ των δύο ακροπόλεων, όπως και η νότια πλευρά της Κασσώπης, προστατεύονταν με τείχος μόνο στα βατά τους σημεία. Για την ενίσχυση της ασφάλειας της

Πυλίδα στο δυτικό σκέλος του τείχους
Small arch-roofed gate at the western side of the wall

TOWN PLAN - ARCHITECTURE

The city's fortifications

Kassope is built on the western slopes of the Zalongo mountain range, on a broad plateau 550-650 m. above sea-level, and occupies a total area of approx. 40 ha. It is enclosed by strong polygonal walls 3.2-3.5 m. thick with a total length of approx. 3,000 m.

At its two northern corners rise two peaks: Anemomylos to the north-east (682 m.) and Kitep to the north-west (748 m.). The peaks were fortified with a polygonal wall and served as citadels, equipped with water cisterns, while a third cistern lies between them. The steep and rocky ridge between the two citadels, like the south side of Kassope, was protected by a wall only at its passable points. In order to make the city more secure, an additional *Proteichisma* (outwork) was constructed on its south-west side, which was more vulnerable to enemy

Το δυτικό σκέλος της οχύρωσης
The western section of the fortification walls

πόλης κατασκευάστηκε συμπληρωματικό *Προτείχισμα* στο ΝΔ τμήμα της, που ήταν πιο ευάλωτο στις εχθρικές επιθέσεις. Ένα επιπλέον τείχος, το *Διατείχισμα*, κατασκευάστηκε στα ΒΑ και έφρασσε τον αυχένα του Ζαλόγγου, στο σημείο που διακλαδιζόταν ο δρόμος προς την ορεινή ενδοχώρα και την πεδιάδα της Κασσωπαίας.

Στα τείχη της Κασσώπης ανοίγονταν δύο κεντρικές πύλες εισόδου, στις οποίες κατέληγε η κύρια οδός της πόλης. Η ανατολική πύλη δε σώζεται. Η δυτική παρουσιάζει άνοιγμα τριών μέτρων και διαμόρφωνε στην εξωτερική όψη λίθινο τόξο, το οποίο διατηρείται σήμερα έως τη γένεση της καμάρας.

Μικρότερες βοηθητικές πυλίδες εξυπηρετούσαν τις καθημερινές ανάγκες κίνησης των κατοίκων και μπορούσαν να λειτουργήσουν και ως έξοδοι διαφυγής σε περίπτωση κινδύνου. Μία από τις πυλίδες αυτές, με θολωτή οροφή, σώζεται στη δυτική πλευρά του τείχους, χαμηλότερα της δυτικής πύλης.

Λεπτομέρεια από το δυτικό σκέλος της οχύρωσης
Detail from the western section of the fortification walls

attack. Yet another wall, the *Diateichisma* (dividing wall), was constructed to the north-east sealing off the pass of Mt. Zalongo, at the point where there was a fork in the road, with one branch leading to the mountainous hinterland and the other to the plain of Kassopaia.

In the walls of Kassope there were two central entrance gates to which led the city's main thoroughfare. The east gate does not survive. The west one consists of an opening 3 m. wide and possessed a stone arch on its outer face, which is preserved up to the springing line of the vault.

Smaller auxiliary postern gates facilitated the inhabitants' daily movements and could also serve as a means of escape whenever danger threatened. One of these postern gates, which has a vaulted roof, survives on the west side of the wall, below the west gate.

Η πολεοδομική οργάνωση

Η Κασσώπη οργανώθηκε με βάση το γεωμετρικό πολεοδομικό σύστημα, σύμφωνα με το οποίο 20 παράλληλοι δρόμοι (*στενωποί*) πλάτους έως 4,50μ., στον άξονα Β-Ν διασταυρώνονται κάθετα, ανά 30 μέτρα, με δύο πλατύτερες οδούς (*πλατεΐαι*), πλάτους 6μ., στον άξονα Α-Δ. Διαμορφώνουν 60 ορθογώνιες οικοδομικές νησίδες πλάτους περίπου 30μ., ενώ το μήκος τους ποικίλλει από 70-128μ. Στο πλάτος κάθε νησίδας είναι κτισμένα δύο σπίτια ίσου εμβαδού (225τ.μ.), τα οποία χωρίζονται κατά μήκος με μικρό αποχετευτικό διάδρομο πλάτους 1,20μ. (*περίσταση*). Υπολογίζεται ότι μέσα στον περίβολο της πόλης ήταν χτισμένες περίπου 600 ιδιωτικές οικίες.

Το κέντρο του δημόσιου βίου της Κασσώπης αποτελούσε η πολιτική Αγορά, η οποία δε βρίσκεται, όπως συνήθίζεται στις περισσότερες ελληνιστικές πόλεις, στο κέντρο της πόλης αλλά στο ΝΑ άκρο της, με πανοραμική θέα προς την πεδιάδα της Κασσωπαίας, το Ιόνιο πέλαγος, τον Αμβρακικό κόλπο και τις Ακαρνανικές ακτές. Ο υπαίθριος αυτός χώρος προοριζόταν για δημόσια χρήση και περιβάλλεται από δημόσια οικοδομήματα, όπως οι δύο Στοές, η βόρεια και η δυτική, το Πρυτανείο και το Ωδείο-Βουλευτήριο. Βόρεια της Αγοράς δεσπόζει το κτήριο του Καταγωγίου, στα βορειοδυτικά της πόλης το μεγάλο θέατρο, ενώ στο νοτιοανατολικό άκρο της και εντός των τειχών βρίσκεται υπόγειο ταφικό μνημείο.

Εκτός των τειχών, σε περίοπτη θέση στα ανατολικά, ήταν χτισμένος ένα μικρός περίπτερος ναός, ο οποίος αποδίδεται στην Αφροδίτη, ενώ ανατολικά, νότια και νοτιοδυτικά της πόλης εκτείνονταν τα νεκροταφεία της.

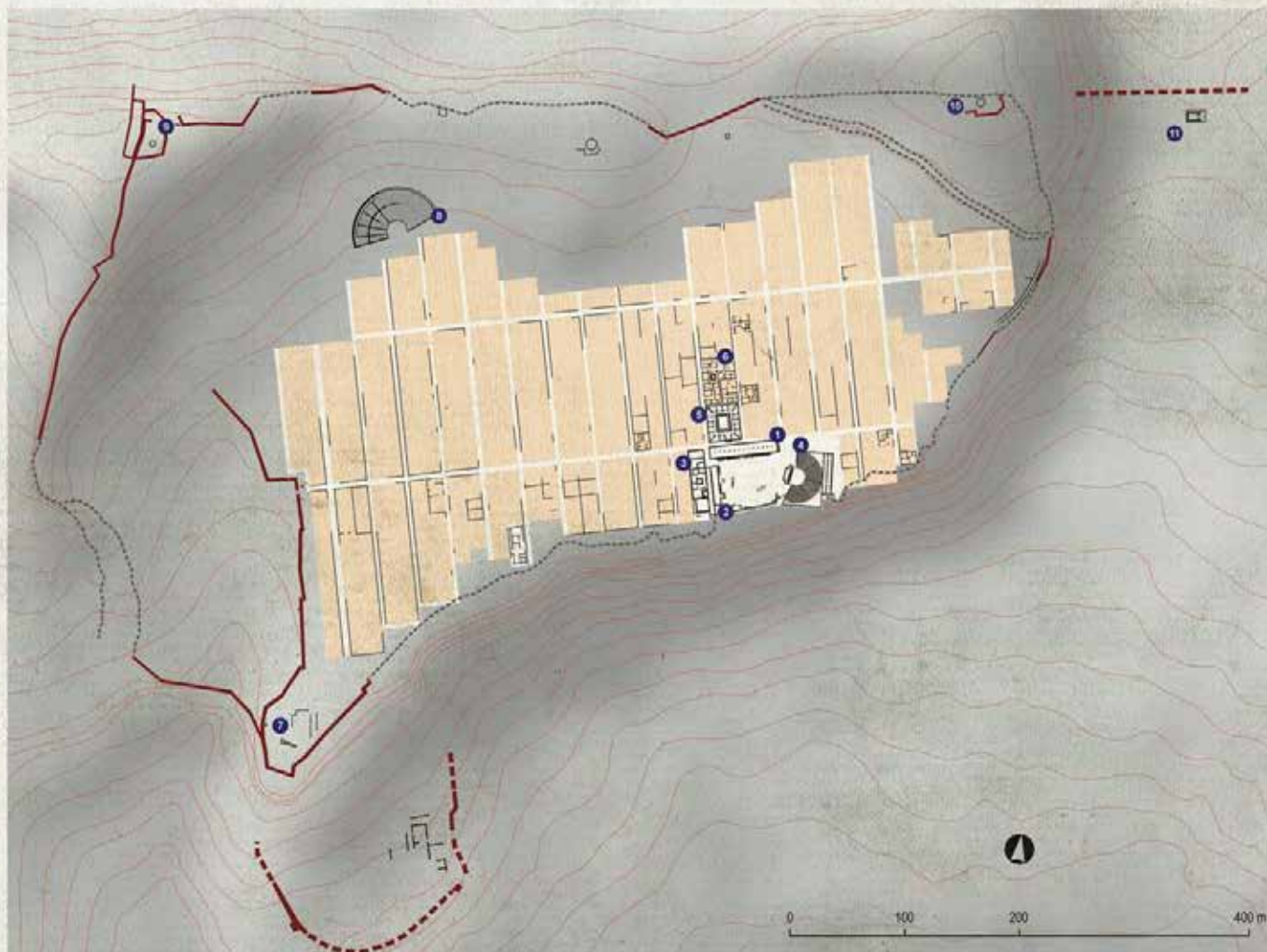
The city's urban organisation

Kassope was laid out according to the geometric grid plan, in which 20 parallel streets (*stenopoi*) measuring up to 4.5 m. wide and running in a N-S direction intersected, at intervals of 30 m., two wider streets (*plateiai*) 6 m. wide that ran in an E-W direction. This layout created about 60 rectangular building blocks (*insulae*) about 30 m. wide and between 70-128 m. in length. Across the width of each *insula* were built two houses of equal area (225 sq. m.), between which, lengthwise, ran a small drainage channel 1.20 m. wide (*peristasi*). It is estimated that within the city walls there were about 600 private houses.

The centre of public life in Kassopewas the civic *Agora*, which lies, as is usual in most Hellenistic cities, in the centre of the city, though towards its south-eastern side, with a panoramic view of the plain of Kassopaia, the Ionian Sea, the Ambracian Gulf and the coast of Akarnania. This outdoor area was intended for public use and is surrounded by public buildings, such as the two *Stoas* (the northern and western one), the *Prytaneion*, and the *Odeion-Bouleuterion*. To the north of the *Agora* stands the impressive *Katagogion* building, while in the north-western part of the city lies the large theatre and to the south-east, within the city walls, an underground grave monument.

Outside the walls, in a prominent position to the east, there was a small peripteral temple, which is attributed to Aphrodite, while to the east, south and south-west of the city lay its cemeteries.

Τοπογραφικό διάγραμμα
της Κασώπης
(βασισμένο στο σχέδιο των
W. Hoerfner και E.-L. Schwandner)
Plan of Kassope
(after W. Hoerfner
and E.-L. Schwandner)

01 Βόρεια Στοά / North Stoa	07 Τάφος - Ηρώο / Tomb - Heroon
02 Δυτική Στοά / West Stoa	08 Θέατρο / Theatre
03 Πρυτανείο / Prytaneion	09 Βορειοδυτική Ακρόπολη / Northwest Citadel
04 Βουλευτήριο / Bouleuterion	10 Βορειοανατολική Ακρόπολη / Northeast Citadel
05 "Καταγώγιον" / "Katagogion"	11 Ναός / Temple
06 Οικίες / Houses	

Άποψη της πόλης από ανατολικά
Eastern aerial view of Kassope

Οι δρόμοι

Τις ανάγκες κίνησης των Κασσωπαίων μέσα στην πόλη εξυπηρετούσαν οριζόντιοι και κάθετοι δρόμοι. Δύο βασικοί παράλληλοι δρόμοι (*πλατεΐαι*), η κεντρική και η βόρεια κύρια οδός, διασχίζουν την πόλη με κατεύθυνση Α-Δ, οι οποίες διασταυρώνονται κάθετα με στενότερους δρόμους (*στενωποί*), σχηματίζοντας οικοδομικές νησίδες.

Η κεντρική οδός (*πλατεΐα*) διέσχισε την πόλη και κατέληγε στις δύο κύριες πύλες που ανοίγονταν στο τείχος της. Διερχόταν πάνω από το χώρο της *Αγοράς* και μπροστά από το μεγάλο δημόσιο κτήριο του *Καταγωγίου*. Ανάμεσα στο *Καταγώγιο* και τη *Βόρεια Στοά* η οδός είναι στενότερη κατά 2μ., καθώς η *Στοά* οικοδομήθηκε σε μεταγενέστερη φάση καταλαμβάνοντας τμήμα του δρόμου. Η οδός ήταν στο μεγαλύτερο μέρος της λιθόστρωτη, ενώ ένα τμήμα στο κέντρο της ήταν χωμάτινο. Κτιστοί αποχετευτικοί αγωγοί, καλυμμένοι με ασβεστολιθικές πλάκες, διοχέτευαν υπόγεια τα νερά προς την *Αγορά* και από εκεί έξω από το τείχος της πόλης.

Βορειότερα, η δεύτερη κεντρική οδός (*πλατεΐα*) είναι σήμερα προσβάσιμη στο μισό περίπου της συνολικής έκτασής της. Το προσβάσιμο τμήμα της ξεκινά ανατολικά από το ύψος του *Καταγωγίου* και φτάνει δυτικά έως το μεγάλο Θέατρο. Οι ανασκαφικές εργασίες που πραγματοποιήθηκαν στον χώρο έδειξαν ότι το προσβάσιμο μέρος της οδού ανήκει στην αρχική κατασκευαστική φάση της πόλης, ενώ κυρίως το ανατολικό, πλησίον της *Αγοράς*, ήταν σε χρήση από την ίδρυσή έως και την εγκατάλειψή της. Δυτικότερα, στις απομακρυσμένες από το κέντρο περιοχές, ο δρόμος στενεύει αισθητά, ενώ η παρουσία κάθετων διαχωριστικών τοίχων δηλώνει ότι σε μεταγενέστερες

The streets

The Kassopaians' need to move around the city was served by a system of horizontal and vertical streets. Two basic parallel streets (*plateiai*), the central and northern thoroughfares, cross the city in an E-W direction. These intersect a series of narrower vertical streets (*stenopoi*), forming *insulae*.

The central thoroughfare (*plateia*) ran across the city and led to the two main gates that featured in the city wall. It ran above the *Agora* and in front of the large public building known as the *Katagogion*. Between the *Katagogion* and the *North Stoa* the road is 2 m. narrower as the *Stoa* was constructed at a later date, occupying part of the road. Most of the road was paved with stone, while a central section consisted of earth. Built drainage channels, covered over with limestone slabs, channelled the water underground to the *Agora* and from there outside the city wall.

To the north, the second thoroughfare (*plateia*) is now accessible, along about half of its total length. The accessible section begins to the east of the *Katagogion* and extends as far as the large Theatre to the west. The excavations that have been carried out in this area have shown that the accessible section of the street belongs to the city's original building phase, while the eastern section in particular, near the *Agora*, was in use from the time of the city's foundation until its final abandonment. To the west, some distance away from the centre, the street narrows markedly, while the presence of transverse partition walls indicates that in later periods sections of the street were blocked off. Although only a small sample of stone surfacing survives in good condition along the road, fragments

Λιθόστρωτο στη βόρεια κύρια οδό
Paved street at the northern main street

χρονικές περιόδους τμήματα του δρόμου καταργήθηκαν. Αν και μόνο ένα μικρό δείγμα λιθόστρωτου σώζεται σε καλή κατάσταση κατά μήκος της οδού, η αποσπασματική παρουσία δαπέδου και σε άλλα σημεία, καθώς και λαξεύσεις που εντοπίστηκαν στο φυσικό βράχο, ο οποίος αποτέλεσε και το υπόστρωμα του δρόμου, δηλώνουν ότι και η βόρεια κύρια οδός ήταν λιθόστρωτη.

Οι κάθετοι δρόμοι ακολουθούν στο σύνολό τους τη μορφολογία του εδάφους και παρουσιάζουν έντονη υψομετρική κλίση, η οποία γίνεται ιδιαίτερα αισθητή στα ψηλότερα σημεία της πόλης. Στη μία πλευρά ήταν λιθόστρωτοι, ενώ στην άλλη υπήρχε ρείθρο για την απορροή των υδάτων. Τα ρείθρα διέσχιζαν κατά μήκος τους δρόμους και ήταν κτιστά ή λαξευμένα στον φυσικό βράχο. Για την καλύτερη απορροή των υδάτων, η θέση του ρείθρου ποι-

Κάθετος δρόμος (Στενωπός 7) διαμορφωμένος στο ανατολικό τμήμα με λιθόστρωτο και στο δυτικό με πατημένο χώμα / Vertical street (Narrow passage 7) stone-paved to the east and with packed earth to the west

of stone paving at other points, as well as cuttings found in the natural rock, which served as the substratum for the road, indicate that the northern thoroughfare was also paved with stone.

All of the vertical streets follow the contours of the land and slope sharply, the inclines being particularly steep at the highest points of the city. The streets were paved on one side, while on the other there was a gutter to channel away water. The gutters ran along the streets and were either built or hewn out of the natural rock. To facilitate drainage, the gutters were placed in different positions and appear either on the west or the east side of each street. In other cases, it lies in the middle of the road. In the steepest parts of the streets steps were constructed in order to ensure a better footing.

Αναβαθμοί στον κάθετο δρόμο (Στενωπός 14) που οδηγεί στο Θέατρο. Λήψη από Β / Steps at the vertical street (Narrow passage 14) leading to the Theatre. View from N

κίλλει και εμφανίζεται είτε στα ανατολικά είτε στα δυτικά του δρόμου. Σε άλλες περιπτώσεις βρίσκεται στο κέντρο. Στα πιο απότομα σημεία των οδών διαμορφώθηκαν αναβαθμοί προκειμένου να διασφαλιστεί η βατότητά τους.

Ο φυσικός βράχος αποτέλεσε το υπόστρωμα στο μεγαλύτερο μέρος των δρόμων. Ο βράχος λαξευόταν κατά τόπους τόσο για την άρτια τοποθέτηση των πλακών του λιθόστρωτου όσο και για τη θεμελίωση των τοίχων εκατέρωθεν των δρόμων. Οι άμορφες φυσικές κοιλότητες καλύπτονταν με καλά πατημένο χώμα. Στις περιπτώσεις που δεν υπήρχε φυσικός βράχος, το υπόστρωμα διαμορφωνόταν από χώμα με χαλίκι.

Αργυρό δηνάριο από τη βόρεια κύρια οδό Ε. Κεφαλή Μάρκου Αντωνίου Ο. Κεφαλή Κλεοπάτρας VII (32 π.Χ.) / Silver denarius from the main northern road O. Head of Mark Antony R. Head of Cleopatra VII (32 B.C.)

Κάθετος δρόμος (Στενωπός 14) που οδηγεί στο Θέατρο. Λήψη από Ν Vertical street (Narrow passage 14) leading to the Theatre. View from S

The natural rock served as the substratum in most sections of the streets. The rock was hewn at particular points to facilitate either the positioning of the stone slabs in the road surface or the laying of the foundations of the walls on either side of the street. The shapeless natural cavities were covered with well packed earth. Wherever there was no natural rock, the substratum was constructed of earth and gravel.

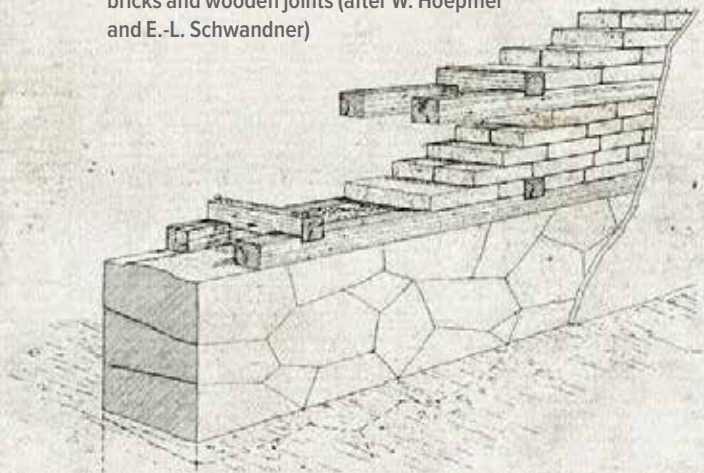
Άποψη της οικίας 1 από δυτικά
Western view of House 1

Οι ιδιωτικές οικίες

Στο πλάτος κάθε οικοδομικής νησίδας ήταν κτισμένα δύο σπίτια ίσων διαστάσεων (14,40 x 15,60μ.), εμβαδού 225 τ.μ. Είχαν νότιο προσανατολισμό και χωρίζονταν κατά μήκος από αποχετευτικό διάδρομο (*περίσταση*) πλάτους 1,20μ. Τα σπίτια ήταν στο σύνολό τους διώροφα και καλύπτονταν από δίρριχτη στέγη που έφερε κεράμωση λακωνικού τύπου. Το κάτω μέρος ήταν χτισμένο με λιθοδομή από τοπικό ασβεστόλιθο, σύμφωνα με το πολυγωνικό ή ισοδομικό σύστημα, ενώ η ανωδομή με πλίνθους (κυρίως ωμόπλινθους και οπτόπλινθους) ενισχυμένες με ξυλοδεσιές. Οι τοίχοι ήταν επενδυμένοι με επιχρίσμα, ώστε να προστατεύονται από την υγρασία. Επιμελημένα επιχρίσματα εντοπίζονται στα πολυτελή δωμάτια των σπιτιών των Κασσωπαίων, όπως ο *ανδρών*, τα οποία ήταν βαμμένα με έντονα κυρίως χρώματα (ερυθρό, κυανό, λευκό) πάνω σε στρώμα ασβέστη ή γύψου.

Σχεδιαστική αναπαράσταση τοίχου με λίθινη υποδομή πολυγωνικής τεχνικής, πλίνθους και ξύλινους αρμούς (κατά W. Hoepfner και E.-L. Schwandner) / Graphic representation of a wall with stone substructure, constructed in the polygonal style, bricks and wooden joints (after W. Hoepfner and E.-L. Schwandner)

The private houses

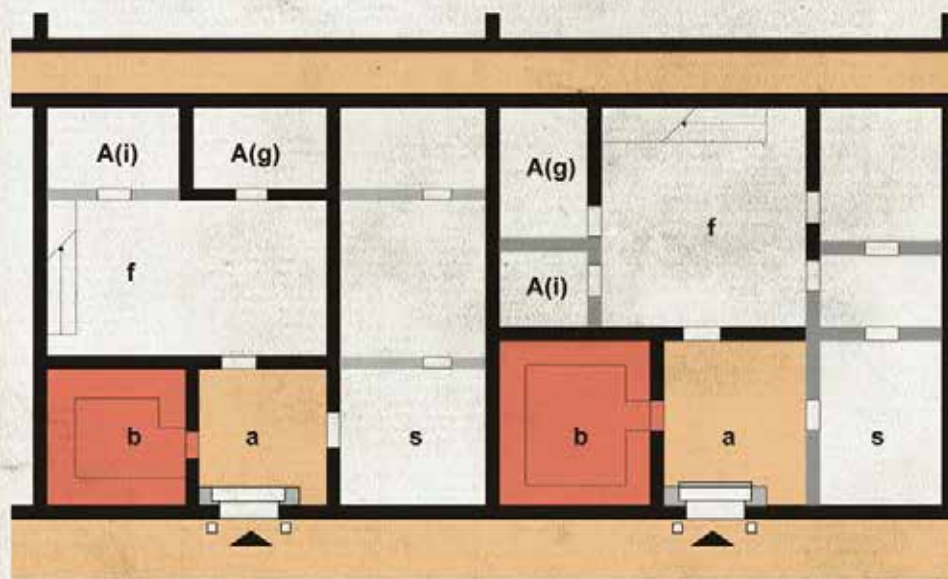
Across the width of each insula were constructed two houses of equal dimensions (14.40 x 15.60 m.) and area (225 sq. m.). They faced south and between them, lengthwise, ran a drainage channel (*peristasi*) 1.20 m. wide. The houses were all two-storeyed and covered with a pitched roof bearing Laconian tiles. The ground floor was constructed of local limestone masonry in the polygonal or isodomonic style, while the superstructure consisted of bricks (mainly adobe or mud-baked bricks) reinforced with a wooden framework. The walls were coated with plaster to protect them from moisture. Plasters of high quality have been found in the luxurious rooms of the Kassopaians' houses, such as the *andrones* (banqueting-rooms), which were painted mainly with bold colours (red, blue, white) on a layer of lime or gypsum.

Θραύσμα κονιάματος με γραπτή πολύχρωμη διακόσμηση
Plaster fragments with painted multi-colored decoration

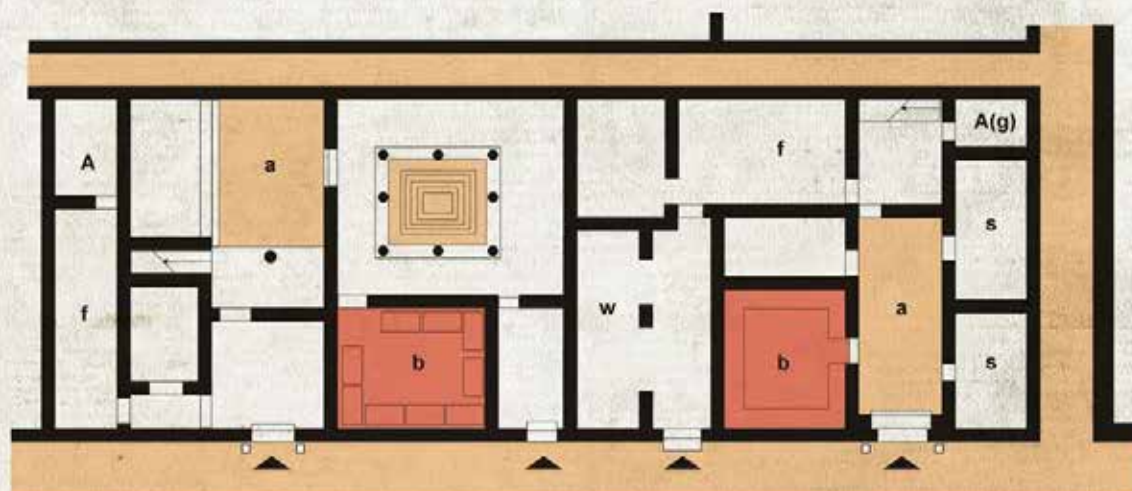

Τμήμα πήλινης σίμης με γραπτή φυτική διακόσμηση
Part of clay frame with painted vegetal decoration

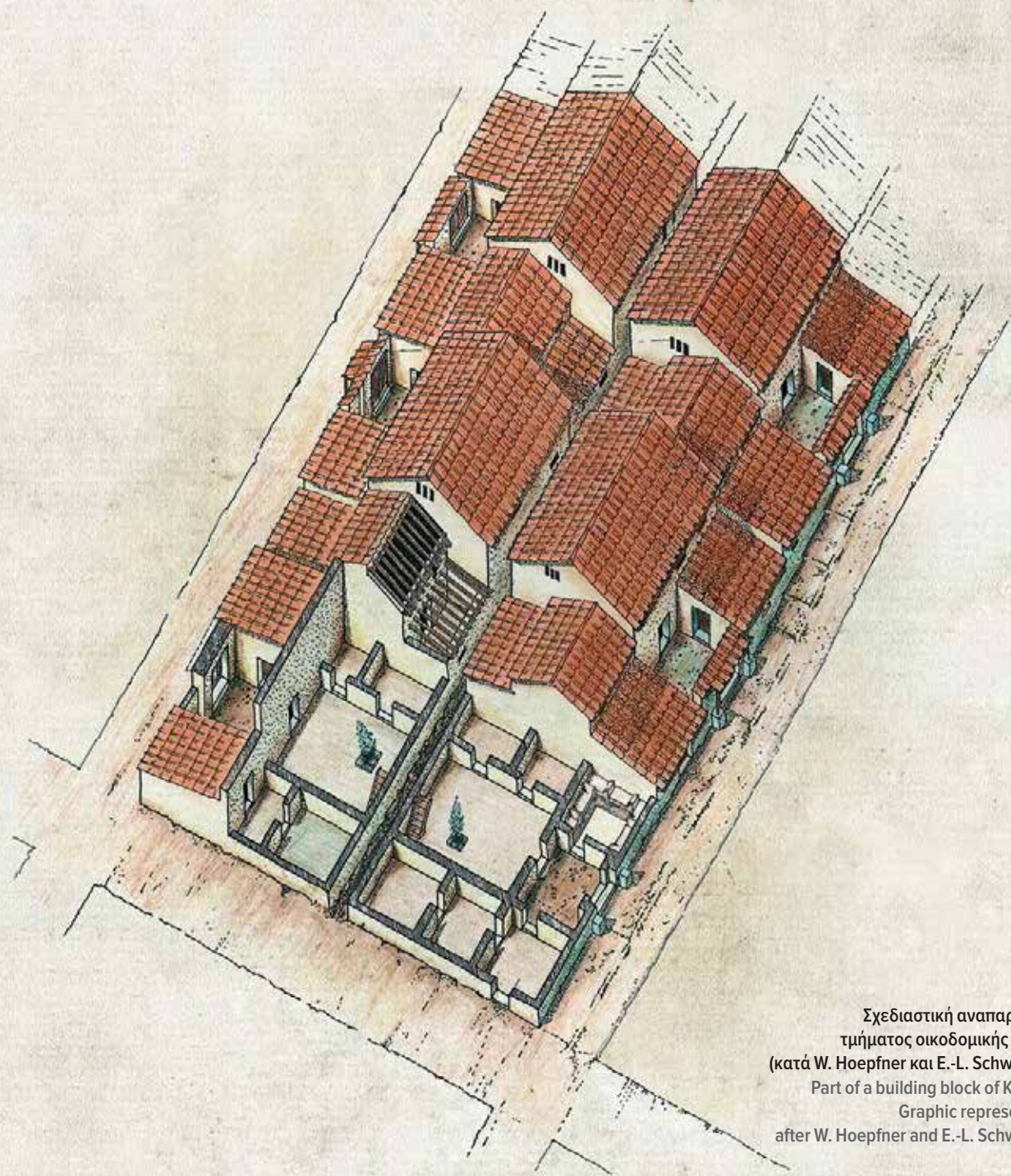
ΥΠΟΜΝΗΜΑ / LEGEND

Αυλή	a	Courtyard
Ανδρών	b	Andron
Οίκος	f	Oikos
Βοηθητικά δωμάτια	A	Ancillary rooms
Αποθήκη ή Σταύλος	s	Storehouse or Stable
Ιστεών	i	Isteon
Λουτρών	g	Loutron (Bath)
Κατάστημα	w	Shop

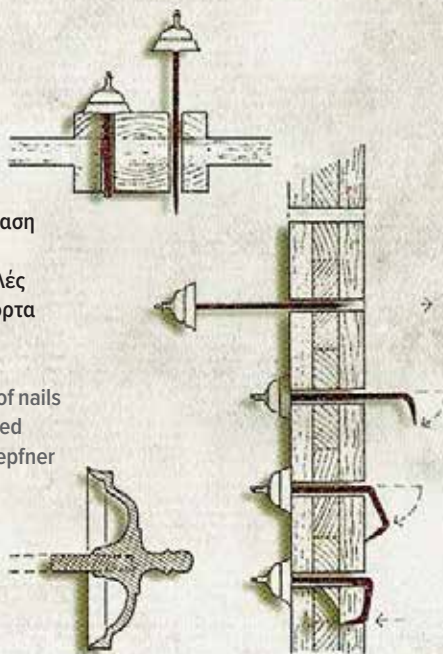
Κάτοψη των οικιών 3 και 1 σε δύο οικοδομικές φάσεις, Α' τον 4ο και Β' τον 1ο αι. π.Χ. (κατά W. Hoepfner και E.-L. Schwandner)
 Plan of Houses 3 and 1 at different building phases, in the 4th and the 1st century B.C. respectively (after W. Hoepfner and E.-L. Schwandner)

Σχεδιαστική αναπαράσταση
τμήματος οικοδομικής νησίδας
(κατά W. Hoepfner και E.-L. Schwandner)
Part of a building block of Kassope.
Graphic representation
after W. Hoepfner and E.-L. Schwandner

Σχεδιαστική αναπαράσταση
στερέωσης καρφιών
με διακοσμητικές κεφαλές
(εφηλίδες) σε αρχαία πόρτα
(κατά W. Hoepfner
και E.-L. Schwandner)
Graphic representation of nails
with ornament heads
fixed onto a door
(after W. Hoepfner
and E.-L. Schwandner)

Χάλκινες εφηλίδες από πόρτες στην Κασσώπη
Bronze nails from doors in Kassope

Σιδερένια κλειδιά από την Κασσώπη
Iron keys from Kassope

Οι είσοδοι των σπιτιών ανοίγονταν στους κάθετους δρόμους (*στενωποί*) και στις κύριες οδούς της πόλης (*πλατεΐαι*). Οι θύρες ήταν συνήθως τοποθετημένες στην εσωτερική πλευρά του τοίχου δημιουργώντας αβαθή πρόθυρα για την προστασία από τη βροχή. Συχνά έφεραν υπόστυλο προστέγασμα, το οποίο στηριζόταν σε δύο ξύλινους στύλους οι οποίοι εδράζονταν σε λίθινες ορθογώνιες βάσεις, ύψους 0,70-0,80μ. εκατέρωθεν της πόρτας. Ένας άλλος πιθανός τρόπος στήριξης του προστεγάσματος ήταν η υποστύλωσή του με δοκάρια, τα οποία αντιστηρίζονταν στον τοίχο.

Οι εξώθυρες των σπιτιών ήταν δίφυλλες, ξύλινες και είχαν πλάτος 1,40-1,55μ. Άνοιγαν με μεγάλα σιδερένια κλειδιά και κοσμούσαν συχνά με χάλκινα εξαρτήματα, όπως *εφηλίδες*, *ασπιδίσκες*, *χειρολαβές* και *ρόπτρα*. Στηρίζονταν πάνω στα λαξεύματα των λίθινων κατωφλιών με

The entrances to the houses lay in the vertical streets (*stenopoi*) and in the city's main thoroughfares (*plateiai*). The front doors were usually placed on the inner side of the wall, thus creating a shallow porch providing protection from the rain. They often bore a canopy resting on two wooden pillars that stood on rectangular stone bases 0.70-0.80 m. high on either side of the door. In some cases the canopies may have rested on beams set against the wall.

The front doors of the houses were wooden, two-leaved and 1.40-1.55 m. wide. They were opened with large iron keys and were often decorated with bronze fixtures, such as bosses, small shields, handles and knockers. They were fixed into the grooves of the stone thresholds by wooden doorposts with bronze casings. In fact, some of the thresholds still preserve the bronze sockets for the

Κατώφλι από οικία της Κασσώπης / Threshold from a residence in Kassope

Χάλκινα εξαρτήματα από κατώφλι οικίας στην Κασσώπη
Bronze parts from a threshold of a residence in Kassope

Μαρμάρινα τραπεζοφόρο (αριστερά) και μαρμάρινος κιονίσκος - βάση περιθραντηρίου (δεξιά) από οικίες στην Κασσώπη / Marble table-support on the left and marble column-spinkler base on the right from the houses of Kassope

Λίθινη παραστάδα και επίκρανο από παράθυρο ανδρών οικίας / Stone window-post and ionic capital from the andron of a house

Σύνολο αγγείων από την Κασσώπη
Group of vases from Kassope

ξύλινους άξονες, που έφεραν χάλκινη επένδυση. Σε ορισμένα μάλιστα κατώφλια διατηρούνται ακόμη οι χάλκινες υποδοχές για τους άξονες. Τα ίχνη που άφησαν οι πόρτες πάνω στα κατώφλια δηλώνουν ότι από τα δύο θυρόφυλλα μόνο το ένα ήταν σε χρήση, ενώ το άλλο παρέμενε συνήθως κλειστό.

Τα λίθινα κατώφλια ανήκαν στα κινητά μέρη του σπιτιού και πολλά από αυτά επαναχρησιμοποιήθηκαν στις μετέπειτα κατασκευαστικές φάσεις των οικιών. Σε ορισμένα έχουν προσαρμοστεί έως και τρεις διαφορετικές πόρτες με μεταβλητές διαστάσεις, ενώ στην περίπτωση που το πλάτος της νέας εξώπορτας ήταν μεγαλύτερο, το κατώφλι έπρεπε να αντικατασταθεί ή να συμπληρωθεί με τη χρήση δύο ή και τριών παλαιότερων κατωφλιών. Στην περίπτωση που ο δρόμος εξωτερικά του σπιτιού δεν ήταν λιθόστρωτος, κάποιοι από τους ιδιοκτήτες φρόντιζαν να διαμορφώνουν την περιοχή της εισόδου τους με πλακόστρωτο δάπεδο.

Χάλκινη υδρία από την Κασσώπη
Bronze hydria from Kassope

doorposts. The traces left by the doors on the thresholds indicate that of the two door-leaves, only one would be used, while the other usually remained shut.

The stone thresholds formed part of a house's moveable fixtures and many of them were reused in later construction phases. Some of them bear evidence of having had as many as three different doors of different sizes attached to them at different times, while in cases where a new front door was wider than the previous one, the threshold either had to be replaced or supplemented by using two or three older thresholds. In cases where the street outside the house was not paved, some owners laid a paved floor in the area outside the entrance.

The front door served to seal off the inhabitants' private life from the outside world. It led to a small outdoor *courtyard*, which was almost invisible from the street. The *courtyard* communicated with the *andron*, the *oikos* and a room

Πήλινες ενσφράγιστες λαβές
Clay sealed handles

Η εξώθυρα εξασφάλιζε την απομόνωση της ιδιωτικής ζωής των κατοίκων από τον έξω κόσμο. Οδηγούσε σε μικρή υπαίθρια αυλή, η οποία ήταν σχεδόν αθέατη από το δρόμο. Με την αυλή επικοινωνούσε ο *ανδρών*, ο *οίκος* και ένας χώρος που χρησίμευε ως αποθήκη του σπιτιού ή ως στάβλος για τα ζώα του ιδιοκτήτη. Ο *ανδρών* ήταν η αίθουσα συμποσίων και το επίσημο δωμάτιο του σπιτιού. Η θέση του ήταν πάντοτε στη γωνία του σπιτιού προς το δρόμο και πλησίον του *οίκου*. Η είσοδος του *ανδρών* ανοιγόταν έκκεντρα, προκειμένου να χωρούν περιμετρικά οι 7, κατά κανόνα, κλίνες για τους φιλοξενούμενους του οικοδεσπότη, ενώ το δάπεδο συχνά ήταν στρωμένο με βότσαλα.

Τον πυρήνα του σπιτιού αποτελούσε ο *οίκος*, ένα ευρύχωρο δωμάτιο με την εστία στο κέντρο του. Καταλάμβανε το ύψος δύο ορόφων για την παροχέτευση του καπνού της εστίας και αποτελούσε τον κύριο χώρο συγκέντρωσης της οικογένειας. Σε επαφή με τον *οίκο* παρατάσσονταν

Πήλινα ενσφράγιστα υφαντικά βάρη (αγνύθες) από τις οικίες της Κασσώπης
Loom weights from Kassopean houses

that served as the house's storeroom or a stable for the owner's animals. The *andron* was the room in which banquets were held and was the house's most formal room. It always lay in the corner of the house towards the street, next to the *oikos*. The entrance to the *andron* was positioned off-centre so that the couches for the master's guests - usually about seven in number - could fit around the walls, while the floor was often laid with pebbles.

The central hub of the house was the *oikos*, a spacious room with a hearth in the middle. It was two storeys high to direct the smoke from the hearth upwards and was the main area where the family gathered together. Adjacent to the *oikos* lay two small ancillary rooms, probably the *isteon*, the room containing the loom, and the bathroom (*loutron*), which was situated near the drainage channel (*peristasi*). In the south wing of the house were the rooms in which the household performed its daily tasks, i.e. the workshops, the storerooms, the stable and possibly the

δύο μικρά βοηθητικά δωμάτια, πιθανόν ο *ιστεών*, το δωμάτιο δηλαδή με τον αργαλειό, και το αποχωρητήριο (*λουτρών*), που βρίσκονταν κοντά στον αποχετευτικό διάδρομο (*περίσταση*). Στη νότια πτέρυγα του σπιτιού υπήρχαν τα δωμάτια καθημερινής χρήσης του νοικοκυριού, δηλαδή τα εργαστήρια, οι αποθήκες, ο στάβλος και ενδεχομένως, το κατάστημα του ιδιοκτήτη. Από τον *οίκο*, μία ξύλινη κλίμακα που εδραζόταν σε λίθινη βάση, οδηγούσε σε διάδρομο, από όπου εξασφαλιζόταν η πρόσβαση σε δύο υπνοδωμάτια του ορόφου, πάνω από τα βοηθητικά δωμάτια του ισόγειου. Κατά κανόνα, τα δάπεδα της αυλής και των δωματίων ήταν στρωμένα με πηλόχωμα.

Σημαντικές μεταβολές στη διάρθρωση των σπιτιών έγιναν στο τέλος του 3ου αι. π.Χ., εποχή οικονομικής άνθησης της πόλης. Πολλά σπίτια επεκτάθηκαν διαδοχικά εις βάρος των γειτονικών, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις θα πρέπει να στέγασαν και την επαγγελματική δραστηριότητα των ιδιοκτητών, όπως δηλώνουν εργαλεία και κατάλοιπα βιοτεχνικής δραστηριότητας που βρέθηκαν εκεί. Στις περιπτώσεις αυτές, το σπίτι διέθετε δύο εισόδους και ειδικές κατασκευές στο εσωτερικό, όπως πεζούλια και κλιβάνους. Ο *οίκος* εγκαταλείφθηκε ή περιορίστηκε σε στενό δωμάτιο με εστία, που είχε πλέον χρήση μαγειρείου, ενώ αντίθετα επεκτάθηκαν οι επίσημοι χώροι του σπιτιού, όπως η *αυλή* και ο *ανδρών*, ο οποίος απέκτησε πλέον χωρητικότητα 9 κλινών. Σε ένα από τα σπίτια της Κασσώπης (Οικία 3) διαμορφώθηκε στο 2ο αι. π.Χ. περίστυλη αυλή με δωρικούς κίονες και ψηφοθέτημα με γεωμετρικό σχέδιο από λευκά θαλάσσια βότσαλα και μικρά κομμάτια κεραμιδιών. Η τελευταία οικιστική αλλαγή στην πόλη σημειώνεται τον 1ο αι. π.Χ. Την περίοδο αυτή, τα όρια των σπιτιών μετατοπίζονται και αχρηστεύονται οι αποχετευτικοί αγωγοί.

owner's shop. From the *oikos* a wooden staircase resting on a stone base led up to a landing which provided access to two bedrooms on the first floor, above the ancillary rooms on the ground floor. As a rule, the courtyard and the rooms had clay floors.

Important changes occurred in the structure of houses in the late 3rd century B.C., a period of economic prosperity for Kassope. Many houses were successively expanded at the expense of neighbouring ones, while in many cases they must also have housed the professional activities of the owners, judging by the tools and remains of craft activities that have been found there. In these cases, the house possessed two entrances and special structures in the interior, such as sills and kilns. The *oikos* was abandoned or restricted to a narrow room with a hearth that now served as a kitchen, while, in contrast, the house's formal areas were expanded, such as the *courtyard* and the *andron*, which could now hold nine couches. In one of Kassope's houses (House 3), in the 2nd century B.C. a peristyle courtyard was created, with Doric columns and a mosaic with a geometric design consisting of white, sea pebbles and small tile fragments. The last change in the structure of the city's houses took place in the 1st century B.C. During this period the boundaries of the houses were moved and the drainage channels fell into disuse.

Χάλκινες κλειδαριές
από την Κασσώπη
Bronze locks
from Kassope

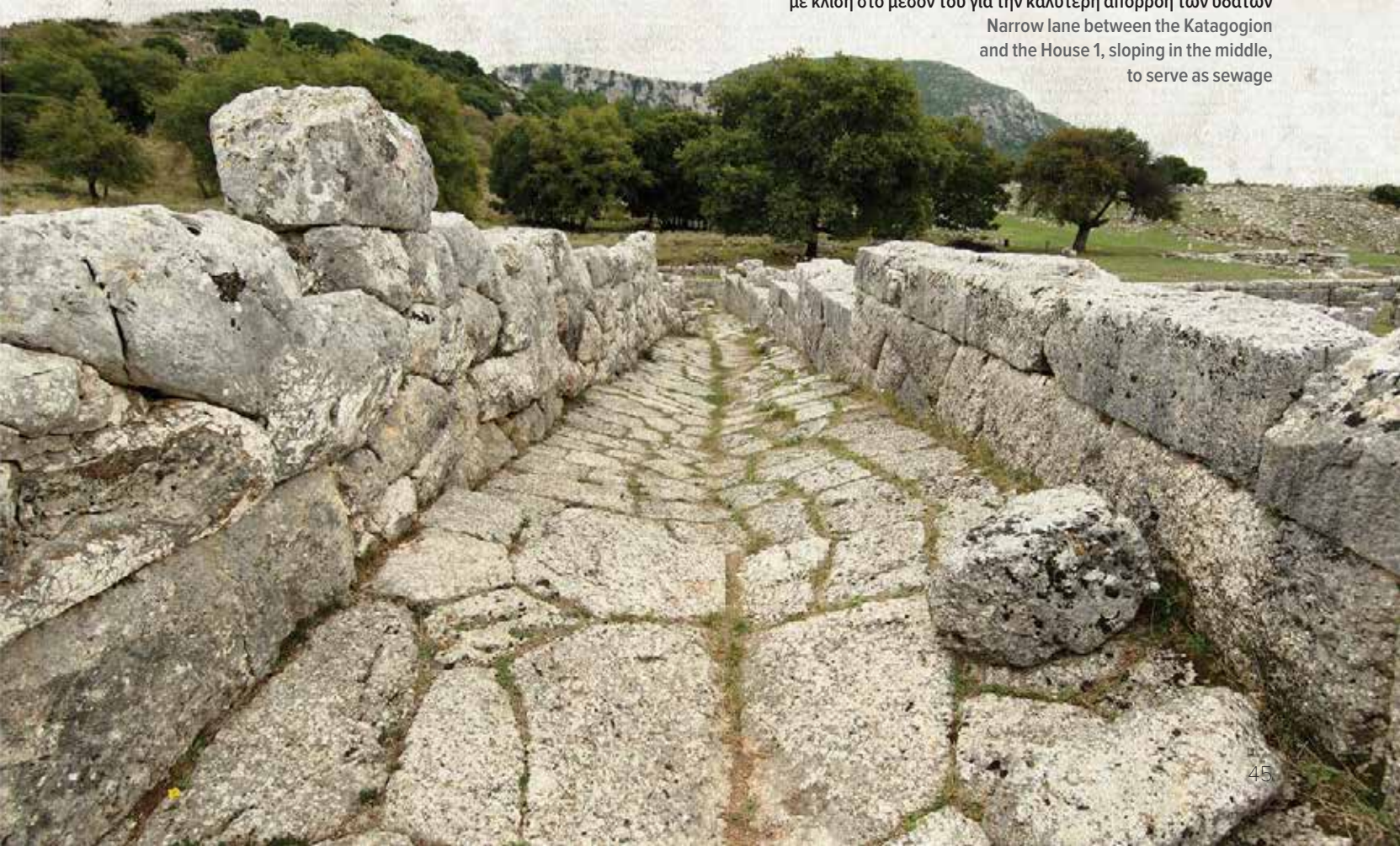
Το αποχετευτικό σύστημα

Η πόλη είχε άρτιο αποχετευτικό σύστημα σύμφωνα με το οποίο τα νερά από τις στέγες και τους λουτρώνες των σπιτιών διοχετεύονταν στον ενδιάμεσο μεταξύ των σπιτιών αγωγό (*περίσταση*). Μέσω ενός πλήρους δικτύου αγωγών με ρείθρα που διέσχιζαν κατά μήκος τους κάθετους δρόμους (*στενωποί*) και υπόγειους κτιστούς αγωγούς καλυμμένους με ασβεστολιθικές πλάκες στην κύρια οδό (*πλατεία*) και την *Αγορά*, τα νερά απομακρύνονταν έξω από το τείχος της πόλης.

The drainage system

The city had an excellent drainage system which ensured that the water from the roofs and bathrooms of the houses was channelled into the conduit that lay between the houses (*peristasi*). By means of a complete network of conduits consisting of gutters running along the vertical streets (*stenopoi*) and built underground channels covered with limestone slabs in the main thoroughfare (*plateia*) and the *Agora*, the water was channelled outside the city wall.

Μικρός δρόμος μεταξύ του Καταγωγίου και της Οικίας 1, με κλίση στο μέσον του για την καλύτερη απορροή των υδάτων
Narrow lane between the Katagogion and the House 1, sloping in the middle, to serve as sewage

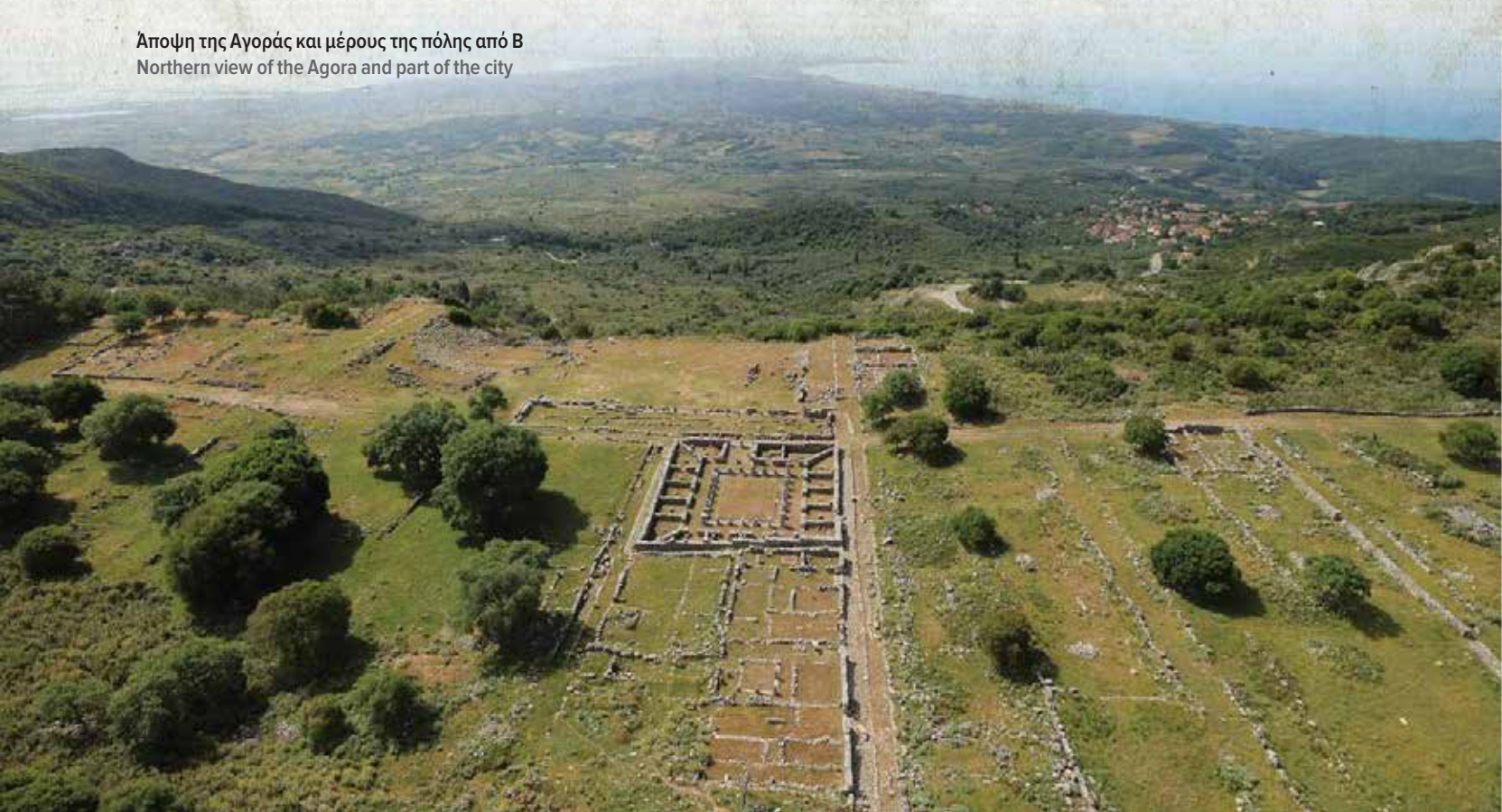
Η ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ

Η Αγορά της Κασσώπης αποτελούσε το πολιτικό, διοικητικό και λατρευτικό κέντρο της πόλης και εξυπηρετούσε τις ανάγκες του δημόσιου βίου. Στον υπαίθριο αυτό χώρο συγκεντρώνονταν οι πολίτες για να παρακολουθήσουν ή να συμμετάσχουν σε ανοιχτές συνεδριάσεις, ψηφοφορίες, δίκες και θρησκευτικές τελετές. Η Αγορά καταλάμβανε ορθογώνιο χώρο διαστάσεων περ. 70x60μ., κοντά στην ανατολική πύλη της πόλης και σε επαφή με την κύρια οδό. Από τα τέλη του 3ου και τις αρχές του 2ου αι. π.Χ. ο χώρος απέκτησε μνημειακή μορφή και πλαισιώθηκε στα βόρεια και τα δυτικά από δύο Στοές και στα ανατολικά από το *Ωδείο - Βουλευτήριο*.

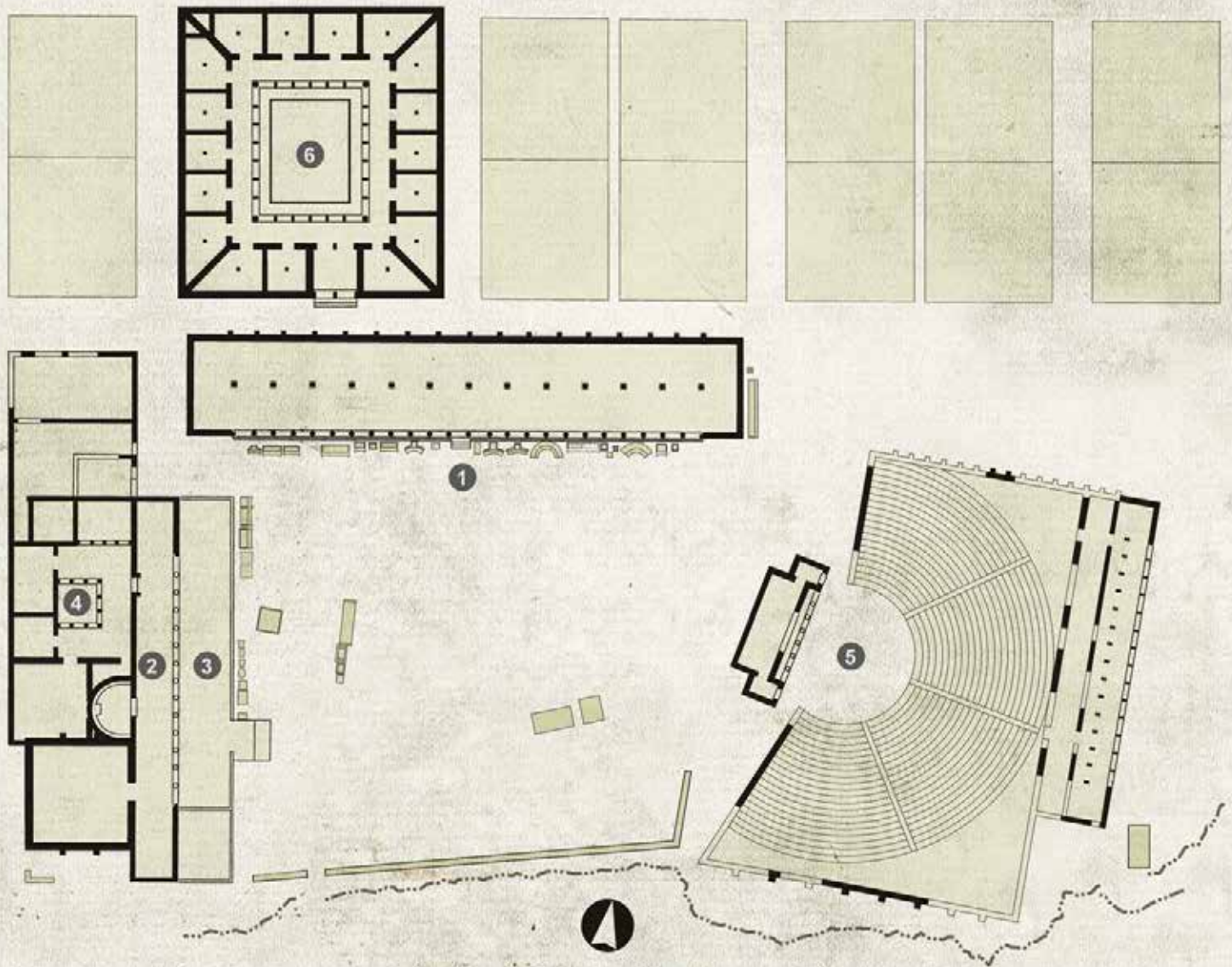
Άποψη της Αγοράς και μέρους της πόλης από Β
Northern view of the Agora and part of the city

THE AGORA AND THE PUBLIC BUILDINGS

The *Agora* of Kassope was the civic, administrative and religious centre of the city and served the needs of public life. In this outdoor area the citizens would gather to attend or take part in open assemblies, voting procedures, trials and religious ceremonies. The *Agora* occupied a rectangular area measuring approx. 70x60m., close to the city's east gate and adjoining the central thoroughfare. From the late 3rd - early 2nd century B.C. onwards the area acquired a monumental character and was enclosed on its northern and western sides by two *Stoas*, and on the eastern side by the *Odeion-Bouleuterion*.

Σχεδιαστική αποτύπωση
 του χώρου της Αγοράς
 (κατά W. Hoepfner και E.-L. Schwandner)
 Plan of the Agora area
 (after W. Hoepfner and E.-L. Schwandner)

- 01 Βόρεια Στοά / North Stoa
- 02 Δυτική Στοά / West Stoa
- 03 Τέμενος / Temenos

- 04 Πρυτανείο / Prytaneion
- 05 Βουλευτήριο / Bouleuterion
- 06 «Καταγώγιο» / "Katagogion"

Η Βόρεια Στοά

Η Βόρεια Στοά κατασκευάστηκε στο β' μισό του 3ου αι. π.Χ. στη θέση παλαιότερου στενόμακρου οικοδομήματος με εσωτερικά δωμάτια, τα οποία είχαν ψηφοθετημένα δάπεδα. Αποτελούσε ένα από τα μεγαλύτερα οικοδομήματα της πόλης, με μήκος 63,02μ. και πλάτος 11,63μ. Οι τοίχοι ήταν κατασκευασμένοι με επιμελημένη λίθινη πολυγωνική τοιχοποιία στο κάτω μέρος, ενώ στην

The North Stoa

The *North Stoa* was constructed in the second half of the 3rd century B.C. on the site of an earlier long, narrow building with internal rooms that had mosaic floors. It was one of the largest buildings in the city, with a length of 63.02 m. and width of 11.63 m. Its walls were constructed of well-executed polygonal stone masonry at the lower level, while in the superstructure bricks (main-

Άποψη της Βόρειας Στοάς από ΝΑ
SE view of the North Stoa

ανωδομή χρησιμοποιήθηκαν πλίνθοι (κυρίως ωμόπλινθοι και οπτόπλινθοι) με ξυλοδεσιές για την ενίσχυση της σταθερότητας. Η βόρεια πλευρά του οικοδομήματος, η οποία επεκτάθηκε κατά 2μ. σε βάρος της κύριας οδού, ενισχύθηκε ανά 2,50-3μ. με 17 αντηρίδες για την στήριξη της βαριάς στέγης που έφερε κεράμωση κορινθιακού τύπου. Η πρόσοψη της *Στοάς*, συνολικού ύψους 4,12μ., ήταν προς την πλευρά της *Αγοράς* και έφερε δωρική κιονοστοιχία με 23 κίονες, ενώ στα δύο άκρα της διαμορφώνονταν δύο κλειστοί γωνιακοί χώροι. Από τα διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη, που βρέθηκαν κατά την ανασκαφή, προέκυψαν σημαντικά στοιχεία, που συνέβαλαν στην ακριβέστερη αναπαράσταση της πρόσοψης, από τους γερμανούς αρχιτέκτονες W. Hoepfner και E.-L. Schwandner. Στο εσωτερικό η *Στοά* είχε ιωνική κιονοστοιχία με 13 κίονες σε ορθογώνιες βάσεις.

Εξωτερικά της *Στοάς*, στην πρόσοψη και στην ανατολική πλευρά της, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το σύνολο 27 βάθρων με μορφή ημικυκλικής ή επιμήκους εξέδρας, τα οποία έφεραν επιγραφές. Πάνω σε αυτά στηρίζονταν αναθηματικοί ανδριάντες αφιερωμένοι στους θεούς, τόσο από την ίδια την πόλη, όσο και από εξέχουσες οικογένειες, με σκοπό να τιμήσουν σημαντικούς πολίτες και επιφανή μέλη των οικογενειών.

Σχεδιαστική αναπαράσταση όψης της Βόρειας Στοάς (κατά W. Hoepfner και E.-L. Schwandner)
Graphic representation of the North Stoa - front (after W. Hoepfner and E.-L. Schwandner)

ly adobe and mud-baked bricks) were used, with a wooden framework to increase stability. The north side of the building, which was extended by 2 m. at the expense of the central thoroughfare, was reinforced by seventeen buttresses set 2.5-3 m. apart from each other in order to support the heavy roof that bore Corinthian tiles. The *Stoa's* façade, standing a total of 4.12 m. high, faced the *Agora* and bore a Doric colonnade with twenty-three columns, while at its two ends lay two closed corner spaces. The scattered architectural members that were found in the excavation have yielded important information that has allowed a more accurate reconstruction of the façade to be produced by the German architects W. Hoepfner and E.-L. Schwandner. In its interior the *Stoa* had an Ionic colonnade with thirteen columns resting on rectangular bases.

Outside the *Stoa*, along its façade and east side, of particular interest is a group of twenty-seven pedestals in the form of semicircular or oblong bases which bore inscriptions. On top of them stood votive statues dedicated to the gods either by the city itself or by prominent families, erected in honour of important citizens or members of illustrious families.

Η Δυτική Στοά - Το Τέμενος - Το Πρυτανείο

Η Δυτική Στοά διαμορφώθηκε στις αρχές του 2ου αι. π.Χ. με τη στέγαση τμήματος του κάθετου δρόμου, δυτικά του Καταγωγίου, και είχε στην πρόσοψη 13 δωρικούς κίονες. Μπροστά από τη Στοά εκτεινόταν ορθογώνιος πλακοστρωμένος υπαίθριος χώρος, διαστάσεων 35,50x6,80μ., ο οποίος περιβαλλόταν από χαμηλούς λιθινούς ορθοστάτες ύψους 0,70μ., και ερμηνεύεται ως *τέμενος*. Ανατολικά του τεμένους βρίσκεται μία σειρά βάθρων και μια μεγάλη μονολιθική βάση, που πιθανόν αποτελούσε βάθρο σημαντικού μνημείου της πόλης.

The West Stoa - The Shrine - The Prytaneion

The *West Stoa* was created in the early 2nd century B.C. through the roofing-over of a section of the vertical street to the west of the Katagogion, and had thirteen Doric columns in its façade. In front of the *Stoa* lay a paved rectangular outdoor area measuring 35.50x6.80 m., which was enclosed by a series of low stone orthostats 0.70 m. high and is interpreted as having been a *shrine*. To the east of the *shrine* lies a row of statue bases and a large monolithic base, which was probably the base of an important monument. In the open space of the *Agora* survives a

Πανοραμική άποψη της Αγοράς από δυτικά, με το Πρυτανείο σε πρώτο επίπεδο
Panoramic view of the Agora from the west, with the Prytaneion in the foreground

Στον ανοιχτό χώρο της Αγοράς σώζονται τρεις συνεχόμενοι λίθινοι βωμοί, εκ των οποίων ο μεγαλύτερος (μήκους 4,17μ.) ήταν αφιερωμένος στο Δία Σωτήρα, σύμφωνα με την επιγραφή ΔΙΟΣ ΣΩΤΗΡΟΣ του 4ου - 3ου αι. π.Χ.

Πίσω από τη Στοά βρισκόταν το Πρυτανείο, στην εστία του οποίου έκαιγε το άσβεστο πυρ της πόλης. Το μεγάλο αυτό οικοδόμημα, διαστάσεων 27,30x14,40μ., αποτέλεσε το διοικητικό κέντρο της πόλης και έδρα των πρυτάνεων, αξιωματούχων της πόλης. Εσωτερικά του κτηρίου και περιμετρικά μιας περίστυλης αυλής με δωρικούς κίονες, έξι επιπλέον χώροι προορίζονταν για τα συμπόσια και τη

row of three stone altars, the largest of which (4.17 m. long) was dedicated to Zeus Soter, according to the inscription ΔΙΟΣ ΣΩΤΗΡΟΣ, which dates from the 4th-3rd century B.C.

Behind the Stoa lay the Prytaneion, in the hearth of which burned the city's perpetual fire (*asbestopyr*). This large edifice, which measures 27.30x14.40 m., formed the administrative centre of the city and seat of the prytaneis (city officials). Inside the building, around a peristyle courtyard lined with Doric columns, lay six additional spaces intended to cater for the banquets and

Ο κεντρικός βωμός της Αγοράς / The central altar in the Agora

σίτιση των πρυτάνεων και των τιμώμενων από την πόλη προσώπων. Στο δωμάτιο νότια της αυλής, ενδιαφέρον παρουσιάζει η ημικυκλική εξέδρα διαστάσεων 6.56μ. μήκους και 3,40μ. πλάτους, την οποία περιέτρעה λίθινο πεζούλι. Στην πρόσοψη του τρία ανοίγματα με πεσσούς εξασφάλιζαν τη θέα προς τους βωμούς και την Αγορά, επιτρέποντας στους άρχοντες να παρακολουθούν τις τελετές που διεξάγονταν στο τέμενος και στο βωμό του Δία.

Το Ωδείο - Βουλευτήριο

Στο ανατολικό άκρο της Αγοράς διαμορφώθηκε στο β' μισό του 3ου αι. π.Χ. οικοδόμημα στον τύπο του θεάτρου, το οποίο ερμηνεύτηκε ως μικρό θέατρο ή Ωδείο, αλλά και ως Βουλευτήριο, χώρος δηλαδή συνελεύσεων των Κασσωπαιών. Το κοίλο, χωρητικότητας περίπου 2.000 θεατών, παρουσιάζει μέγιστη διάμετρο 46μ. περίπου και εγγράφεται σε τετράπλευρο περίβολο (47,50x25μ). Διαιρείται από 3 κλίμακες πλάτους 0,60μ. σε 4 κερκίδες και αριθμεί 21 σειρές εδωλίων λαξευμένων

Κιονόκρανο κορινθιακού τύπου από τον χώρο του Πρυτανείου
Capital of the Corinthian rhythm from the area of the Prytaneion

preparation of meals for the prytaneis and their honoured guests. In the room to the south of the courtyard, a particularly interesting feature is the semicircular platform measuring 6.56 m. long x 3.40 m. wide, around which ran a stone sill. In the façade three openings flanked by piers afforded a view of the altars and the *Agora*, enabling the dignitaries to watch the ceremonies taking place in the shrine and at Zeus's altar.

The Odeion - Bouleuterion

At the eastern end of the *Agora*, in the second half of the 3rd century B.C. a building was constructed in the style of a theatre, which has been interpreted as a small Theatre or *Odeion*, or even as a *Bouleuterion*, i.e. a place where the citizens of Kassope could hold public assemblies. The *cavea*, which held about 2,000 spectators, has a maximum diameter of approx. 46 m. and lies within a quadrilateral enclosure measuring 47.50x25.0 m. It was divided by three staircases 0.60 m. wide into four kerkides (wedge-shaped

στον φυσικό βράχο. Το *σκηνικό οικοδόμημα* αποτελείται από το ορθογώνιο κτήριο της σκηνής (15,40x7,60μ.) με δύο πλευρικά δωμάτια, τα *παρασκήνια* (3,70x2,50μ.). Τα παρασκήνια εκτείνονται προς την *ορχήστρα* και πλαισιώνουν το *προσκήνιο*, η πρόσοψη του οποίου έφερε 4 κίονες. Στο πίσω μέρος του *κοίλου* σώζονται τα θεμέλια ορθογωνίου διαδρόμου, ο οποίος επικοινωνούσε με ανάλογο μήκους *Στόα*, με πρόσοψη στα ανατολικά. Σήμερα, μεγάλο τμήμα του *κοίλου* του θεάτρου έχει κατακρημνιστεί στα νότια.

sections of seating) and consisted of twenty-one rows of seats hewn out of the natural rock. The *stage building* consisted of the rectangular building of the *skene* (15.40x7.60 m.) and two lateral rooms, the *paraskenia* (3.70x2.50 m.). The *paraskenia* jutted out towards the *orchestra* and flanked the *proskenion* (stage in front of the *skene*), whose façade had four columns. At the back of the *cavea* survive the foundations of a rectangular corridor which communicated with a *Stoa* of similar height that had an east-facing façade. Today, a large section of the theatre's *cavea* has collapsed on the south side.

Το Ωδείο-Βουλευτήριο στα ΝΑ της Αγοράς / The Odeon-Bouleuterion to the SE of the Agora

Άποψη των βωμών της Αγοράς
View of the altars in the Agora

Άποψη της Αγοράς από ΝΑ
View of the Agora from the SE

ΑΛΛΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ

Το Καταγώγιο

Το μνημειώδες κτήριο βόρεια της *Αγοράς*, διαστάσεων 30x32,50μ., ανήκει στα δημόσια κτήρια που κατασκευάστηκαν στα τέλη του 3ου αι. π.Χ. Είναι γνωστό ως *Καταγώγιο*, δηλαδή δημόσιος ξενώνας της πόλης για τη φιλοξενία τιμώμενων προσώπων και αντιπροσώπων άλλων πόλεων. Σύμφωνα με άλλη ερμηνεία, το οικοδόμημα αποτελούσε την εμπορική αγορά της πόλης, όπου σε κάθε δωμάτιο αντιστοιχούσε ένα κατάστημα με αποθήκη στον όροφο.

Αεροφωτογραφία του Καταγώγιου / Aerial view of the Katagogion

OTHER PUBLIC BUILDINGS

The Katagogion

The monumental building to the north of the *Agora* measuring 30x32.50 m. forms one of the public buildings that were constructed in the late 3rd century B.C. It is known as the *Katagogion*, the city's public guest-house designed to accommodate honoured guests and delegates from other cities. According to another interpretation, the building was the city's market-house, each room being a shop with a storeroom on the upper storey.

Το κτήριο ήταν διώροφο και η στέγη του έφερε κεράμωση κορινθιακού τύπου. Η ιδιαίτερα ψηλή κρηπίδα είναι κατασκευασμένη από μεγάλους ασβεστόλιθους με επιμελημένη πολυγωνική τοιχοποιία, εκτός από τη ΝΑ γωνία που είναι κτισμένη κατά το ισοδομικό σύστημα. Η ανωδομή έφερε πλίνθους που ενισχύονταν με ξυλοδεσιές. Σε ορισμένα σημεία χρησιμοποιούνταν οπτόπλινθοι, κυρίως στις παραστάδες των ανοιγμάτων και ενδεχομένως στις γωνίες των τοίχων, για την ενίσχυση της σταθερότητας του κτηρίου.

Η είσοδος γινόταν από την κύρια οδό της πόλης, στη νότια πλευρά του οικοδομήματος με τη μορφή πρόπυλου.

The building had two storeys and the roof was covered with Corinthian tiles. The particularly high base of the building is constructed of large blocks of limestone in well-laid courses of polygonal masonry, apart from in the south-east corner, where it is constructed in the isodomic style. The superstructure was constructed of brickwork reinforced by a wooden framework. At some points mud-baked bricks were used, mainly in the responds of the openings and probably also in the corners of the walls to lend the building greater stability.

The entrance lay in the city's main street, on the south side of the building, and took the form of a propylon. In

Αποψη του Καταγωγίου από Β / Northern view of the Katagogion

Το κέντρο του κτηρίου καταλαμβάνει ορθογώνια αυλή, διαστάσεων 14,12x11,64μ., την οποία περιέβαλαν τέσσερις στοές με οκτάπλευρους ασβεστολιθικούς πεσσούς, που απολήγουν σε δωρικό επίκρανο. Πίσω από αυτές αριθμούνται συνολικά 18 χώροι, 10 ορθογώνιοι κατά μήκος των πλευρών του κτηρίου και 8 τραπεζιόσημοι στις τέσσερις γωνίες. Ο χώροι ήταν ανεξάρτητοι μεταξύ τους και επικοινωνούσαν μόνο με τις στοές. Στο μέσο κάθε δωματίου μία λίθινη τετράπλευρη βάση χρησίμευε για την έδραση της ξύλινης δοκού, που στήριζε το δάπεδο του ανωγείου, το οποίο ήταν εξ ολοκλήρου ξύλινο. Στο βόρειο και το δυτικό τοίχο του κτηρίου διακρίνονται εσωτερικά οι λαξεύσεις για τη στήριξη των δοκών του δαπέδου του άνω ορόφου (δοκοθήκες). Στον όροφο διαμορφώνονταν 17 δωμάτια, αντίστοιχα με αυτά του ισόγειου (εκτός της εισόδου), με εξώστη προς την αυλή πάνω από τις στοές. Η κλίμακα προς τον όροφο βρισκόταν στον ανατολικό τοίχο του προπύλου, ενώ μικρότερες ξύλινες κλίμακες θα πρέπει να υπήρχαν σε κάθε δωμάτιο.

the centre of the building there was a rectangular courtyard measuring 14.12x11.64 m., which was surrounded by four colonnades with octagonal limestone pillars surmounted by Doric capitals. Behind the colonnades there was a total of eighteen rooms, ten of them rectangular, arranged along the sides of the building, and eight of them trapezoidal, in the four corners. The rooms were independent of each other and communicated only with the colonnades. In the middle of each room a quadrilateral stone base served as a support for the wooden beam that held up the floor of the upper storey, which was constructed entirely of wood. On the internal surfaces of the north and west walls of the building it is possible to see the cuttings (housings) made for the joists supporting the floor of the upper storey. On the first floor there were seventeen rooms, corresponding to those on the ground floor (except for the entrance), with a gallery above the colonnades overlooking the courtyard. The staircase leading to the upper storey lay on the east wall of the propylon, while smaller wooden staircases must have existed in each room.

Σχεδιαστική αναπαράσταση του Καταγωγίου σε τομή Α-Δ (κατά W. Hoepfner και E.L. Schwandner)
Section view (E-W) of the Katagogion (graphic representation after W. Hoepfner and E.L. Schwandner)

Το Θέατρο

Το μεγάλο *Θέατρο* της πόλης κατασκευάστηκε τον 3ο αι. π.Χ. από ντόπιο ασβεστόλιθο στην πλαγιά του λόφου, κάτω από τη ΒΔ ακρόπολη και είχε χωρητικότητα περίπου 6.000 θεατών. Η θέση του στο χώρο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς έχοντας ΝΑ προσανατολισμό, προσφέρει πανοραμική θέα προς τη χερσόνησο της Πρέβεζας, το Ιόνιο πέλαγος, τον Αμβρακικό κόλπο μέχρι τις ακαρνανικές ακτές.

The Theatre

The city's large *Theatre* was constructed with local limestone in the 3rd century B.C. on the slope of the hill below the north-west citadel and could hold about 6,000 spectators. Its position is of particular interest as, due to its south-eastern orientation, it affords a panoramic view of the Preveza peninsula, the Ionian Sea, and the Ambracian Gulf as far as the coast of Akarnania.

Αεροφωτογραφία του Θεάτρου της Κασσώπης στο ΒΔ τμήμα της πόλης / Aerial view of the Theatre of Kassope situated at the NW part of the city

Το *κοίλο*, ο χώρος των θεατών, εμφανίζει αρκετά έντονη κλίση και έχει διάμετρο βάσης 16μ. και διάμετρο κορυφής 78μ. περίπου. Έχει κτισθεί σε κατάλληλα διαμορφωμένη κοιλότητα στην πλαγιά του λόφου και για τη χωροταξική του οργάνωση υπολογίσθηκε, όχι μόνο η λειτουργικότητα, αλλά και η αισθητική παράμετρος του χώρου, αφού το οπτικό πεδίο του θεατή δεν περιορίζεται, αλλά εκτείνεται στον ανοικτό ορίζοντα.

Εννέα *κλίμακες* πλάτους 0,55μ. διαιρούσαν ακτινωτά το *κοίλο* σε δέκα *κερκίδες*, από τις οποίες οι δύο ακρινές έχουν το μισό πλάτος. Το *κοίλο*, χωρίζεται από *διάζωμα*, πλάτους 1,25μ., σε δύο ανισομεγέθη τμήματα, το κατώτερο με 23 σειρές λίθινων εδωλίων και το ανώτερο με 12 σειρές. Πλατύτερο *διάζωμα*, πλάτους 2,50μ., επιστέφει την κορυφή του *κοίλου* και προστατεύεται εξωτερικά από ισχυρό πολυγωνικό τοίχο με μικρό θυραίο άνοιγμα στο ανατολικό τμήμα του, έτσι ώστε να διευκολύνεται η κυκλοφορία των θεατών στο ανώτερο τμήμα του *κοίλου*. Αντίστοιχο, άνοιγμα πιθανόν υπήρχε και στο δυτικό τμήμα του *κοίλου*.

Δύο ισχυροί πολυγωνικοί αναλημματικοί τοίχοι, εκ των οποίων ο ανατολικός έχει καταστραφεί σχεδόν εξ ολοκλήρου, ενισχυμένοι κατά τακτά διαστήματα με τετράγωνες αντηρίδες (0,57μ. x 0,57μ.) στήριζαν αρχικά τα δύο άκρα του *κοίλου*.

Η *ορχήστρα* δε σχηματίζει πλήρη κύκλο αλλά τόξο μεγαλύτερο από ημικύκλιο και το δάπεδό της ήταν στρωμένο με πατημένο χώμα. Λίθινος αποχετευτικός *αγωγός* (πλάτους εσωτερικά 1,30μ. περίπου) επενδεδυμένος με αμμολιθικές πλάκες στην περίμετρο της ορχήστρας από την πλευρά του *κοίλου* την προστάτευε από ενδεχόμενη

The *cavea*, the area in which the spectators sat, is quite steeply sloped and has a diameter of 16 m. at the base and approx. 78 m. at its highest point. It has been built in a suitably configured hollow on the side of the hill and for its spatial organisation not only was the criterion of functionality taken into account but also the aesthetic parameter since the spectator's field of vision is not restricted but extends to the open horizon.

Nine *staircases* each 0.55 m. wide divided the *cavea* radially into ten *kerkides*, of which the two outer ones were half as wide as the others. The *cavea* was divided by a *diazoma* (horizontal passage) 1.25 m. wide into sections of unequal size, the lower section with twenty-three rows of stone seats and the upper one with twelve rows. A broader *diazoma* 2.50 m. wide crowned the top of the *cavea* and was protected externally by a strong polygonal wall with a small door opening in its eastern section designed to facilitate the movement of the spectators in the upper part of the *cavea*. A similar opening probably also existed in the western section of the *cavea*.

Two strong polygonal retaining walls - the eastern one of which is almost completely in ruins -, reinforced at regular intervals by square buttresses (0.57x0.57 m.), originally supported the two ends of the *cavea*.

The *orchestra* does not form a complete circle but an arc larger than a semicircle and it had a floor of packed earth. A stone *drainage channel* (internal width approx. 1.30 m.), lined with sandstone slabs, positioned around the orchestra on the side of the *cavea*, prevented it from being flooded by rainwater. Along the other side of the orchestra, opposite the *cavea*, lay the rectangular *stage building*

πλημμύρα των ομβρίων υδάτων. Στην περιφέρεια της ορχήστρας, απέναντι από το *κοίλο*, το ορθογώνιας κάτοψης *σκηνικό οικοδόμημα*, συνολικού μήκους 24,25μ., αποτελείτο από τον κεντρικό ορθογώνιο χώρο (12μ.χ8μ.) και δύο μακρόστενα *παρασκήνια* (7,50μ.χ2,60μ.) στα δύο άκρα, μεταξύ των οποίων ο *στυλοβάτης* του *προσκηνίου* έφερε λαξεύσεις για την τοποθέτηση των έξι ξύλινων κίωνων της πρόσοψής του.

Μεταξύ του *σκηνικού οικοδομήματος* και της απόληξης του *κοίλου*, οι δύο *πάροδοι* εξυπηρετούσαν την προσέλευση και την αποχώρηση των θεατών από το Θέατρο. Στις *παρόδους* αυτές κατέληγαν δύο από τους κάθετους δρόμους (*στενωποί*) της αρχαίας πόλης.

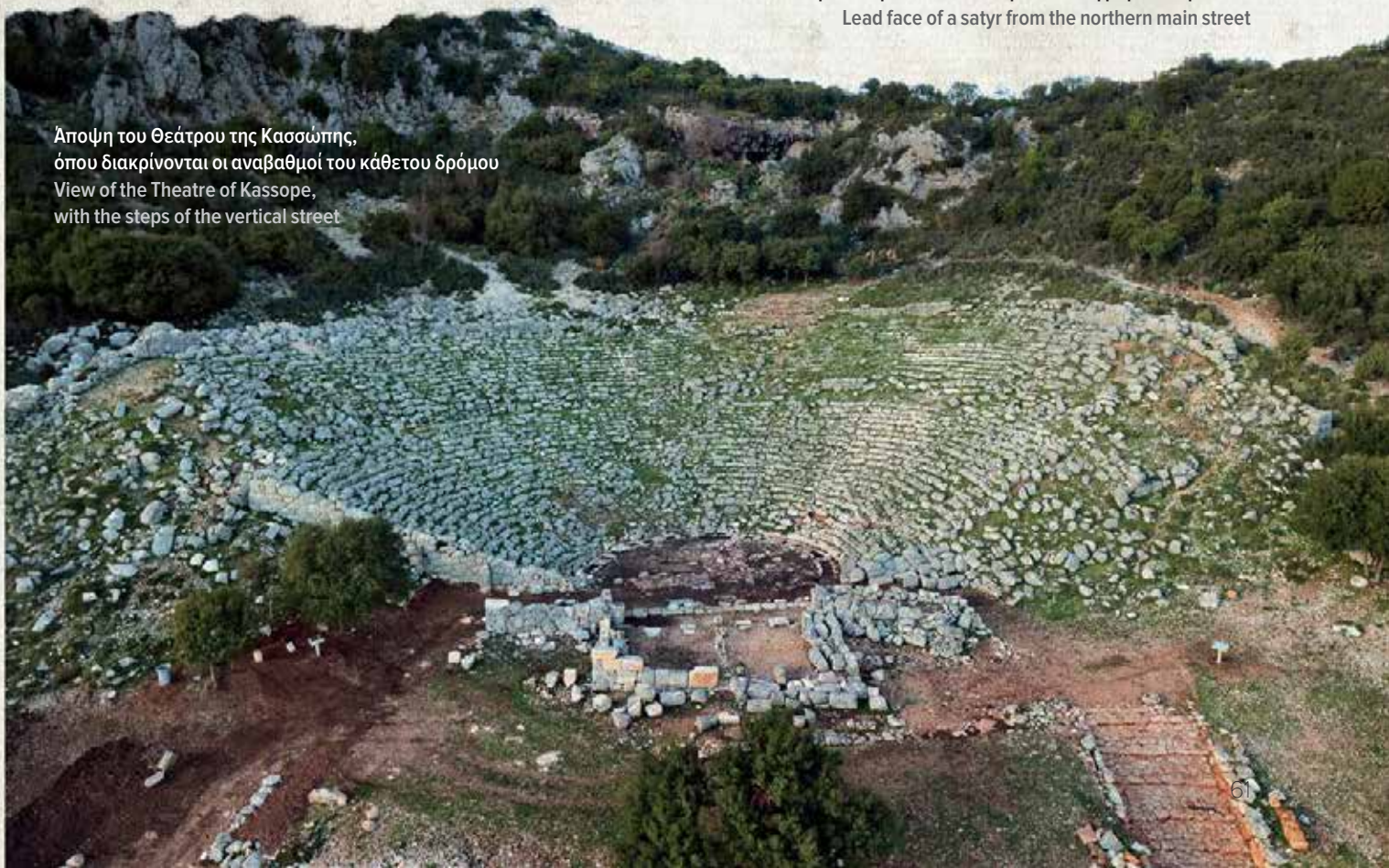
(total length 24.25 m.), consisting of a central rectangular space (12.0x8.0 m.) and two long narrow *paraskenia* (7.50x2.60 m.) at the ends, between which the *stylobate* of the *proskenion* bore grooves for the positioning of the six wooden pillars on its façade.

Between the *stage building* and the ends of the *cavea*, the two *parodoi* (side-entrances) facilitated the arrival and departure of the spectators. At these *parodoi* terminated two of the ancient city's vertical streets (*stenopoi*).

Μολύβδινο προσωπίο σατύρου από τη βόρεια κύρια οδό
Lead face of a satyr from the northern main street

Άποψη του Θεάτρου της Κασσώπης,
όπου διακρίνονται οι αναβαθμοί του κάθετου δρόμου
View of the Theatre of Kassope,
with the steps of the vertical street

Το Ταφικό μνημείο

Το μοναδικό ταφικό μνημείο εντός των τειχών της Κασσώπης βρίσκεται στο ΝΔ άκρο της πόλης. Πρόκειται για επιβλητικό μνημείο, το οποίο χτίστηκε σύμφωνα με τα πρότυπα των τάφων μακεδονικού τύπου. Ο αρχιτεκτονικός αυτός τύπος εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη Μακεδονία τον 4ο αι. π.Χ. και συμπίπτει χρονικά με την οικονομική άνοδο του μακεδονικού βασιλείου. Προοριζόταν για την ταφή επιφανών πολιτών, μελών του βασιλικού οίκου. Το ταφικό μνημείο της Κασσώπης αποτελεί το μοναδικό παράδειγμα τάφου μακεδονικού τύπου στην Ήπειρο και σχετίζεται προφανώς με τις σχέσεις που ανέπτυξε η περιοχή με τη Μακεδονία κατά τους ύστερους κλασικούς και ελληνοιστικούς χρόνους.

Πρόκειται για υπόγειο μνημείο με προθάλαμο και κυρίως ταφικό θάλαμο. Μια υπαίθρια λίθινη κλίμακα οδηγεί στον προθάλαμο, έναν καμαροσκέπαστο διάδρομο, μήκους 5,30μ. Ο διάδρομος καταλήγει στον κυρίως ταφικό θάλαμο, έναν τετράγωνης κάτοψης χώρο, διαστάσεων 3,02x2,97μ. και ύψους 3,30μ., με λίθινη θολωτή οροφή.

Το υπόγειο μνημείο είναι χτισμένο με πολυγωνικούς λίθους από τοπικό ασβεστόλιθο. Το εσωτερικό των τοίχων καλύπτεται με ισχυρό κονίαμα, που μιμείται τοιχοποιία με ορθοστάτες και επίστεψη με ανάγλυφο γείσο. Εξωτερικά, ο τάφος θα πρέπει να σχημάτιζε λόφο (*τύμβο*), ο οποίος έφερε λίθινο κυκλικό περίβολο, όπως δηλώνει η παρουσία μετατοπισμένων λίθων σε μικρή απόσταση από το μνημείο.

Το 1806, όταν ο Βρετανός περιηγητής William Martin Leake επισκέφτηκε την Κασσώπη, ο τάφος ήταν ήδη

The Grave monument

The only grave monument within the walls of Kassope lies in the city's south-west corner. It is an impressive monument, which was modelled on tombs of the Macedonian type. This architectural type first appeared in Macedonia in the 4th century B.C. and coincided with the economic rise of the Macedonian kingdom. It was intended for the burials of illustrious citizens, members of the royal house. The grave monument at Kassope is the only example of a Macedonian tomb in Epirus and is evidently connected with the relations that the area developed with Macedonia in Late Classical and Hellenistic times.

The monument takes the form of an underground edifice with an antechamber and a main burial chamber. An external stone staircase leads down to the antechamber, a vaulted corridor 5.30 m. long. The corridor terminates in the main burial chamber, a square room measuring 3.02x2.97 m. and 3.30 m. high, with a vaulted stone roof.

The underground monument is constructed of polygonal blocks of local limestone. The internal surfaces of the walls were covered with a strong plaster, designed to give the appearance of architectural features, depicting orthostats surmounted by a relief cornice. Externally, the tomb must have originally been covered by a *tumulus*, which was surrounded by a circular stone enclosure wall, as is indicated by the presence of dislodged stones a short distance away from the monument.

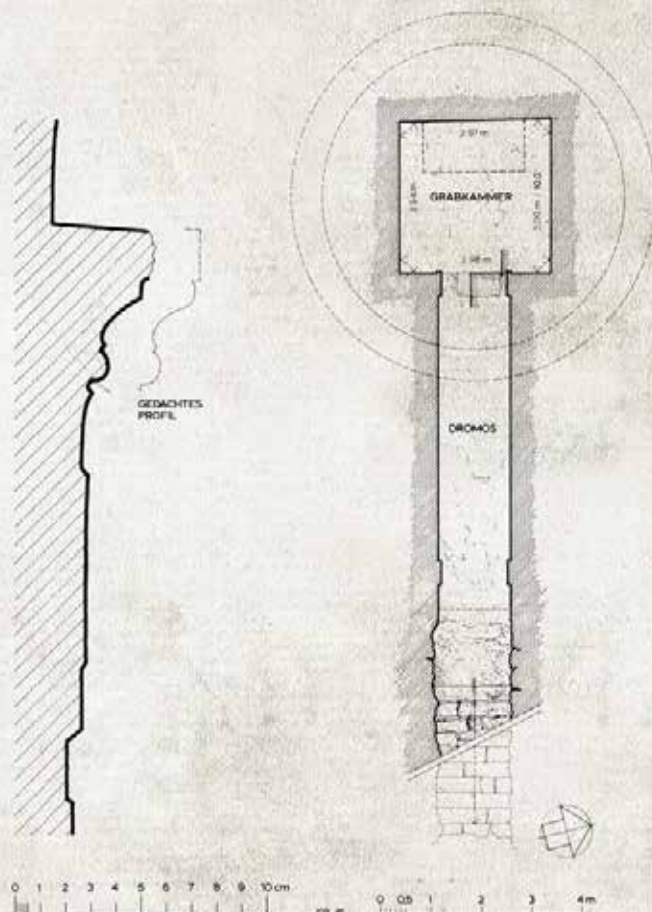
In 1806, when the British traveller William Martin Leake visited Kassope, the tomb had already been looted, a

Ο διάδρομος (δρόμος) του τάφου-Ηρώου και στο βάθος ο ταφικός θάλαμος / The corridor (dromos) of the tomb - Heroon leading to the burial chamber

συλημένος, γεγονός που δεν επιτρέπει την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για την ταυτότητα του νεκρού. Ωστόσο, η θέση του μνημείου εντός των τειχών, καθώς και η μνημειακή αρχιτεκτονική του, οδηγούν στην ερμηνεία του θαλαμωτού τάφου ως ηρώο-κενοτάφιο κάποιου τοπικού ήρωα ή σημαντικού προσώπου, όπως πιθανόν ο ιδρυτής της πόλης.

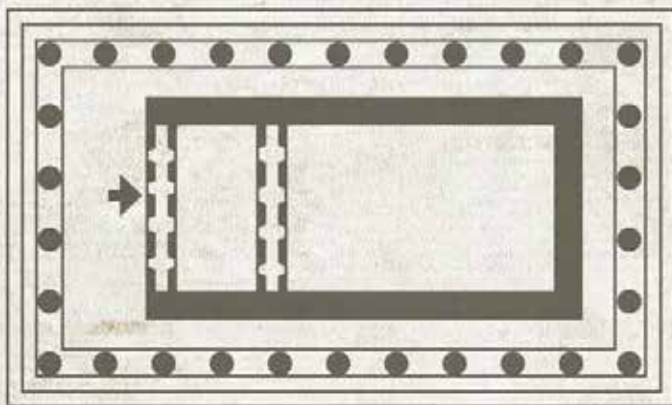

Σχεδιαστική αποτύπωση (κάτοψη) του τάφου - Ηρώου (κατά W. Hoepfner και E.L. Schwandner) / Floor plan of the tomb - Heroon of Kassope (after W. Hoepfner and E.L. Schwandner)

fact that does not permit us to draw any safe conclusions about the identity of its dead occupant. Nevertheless, the monument's position inside the city walls, together with its monumental architecture, suggest that the chambered tomb served as an heroon-cenotaph either for a local hero or an important figure, such, as is likely, the city's founder.

Ο Ναός της Αφροδίτης

Εκτός των τειχών της πόλης, στον αυχένα του Ζαλόγγου, βρίσκεται μικρών διαστάσεων ναός, πιθανότατα αφιερωμένος στην Αφροδίτη, προστάτιδα θεά των Κασσωπαίων. Πρόκειται για περίπτερο δωρικό ναό (6x10), διαστάσεων 17,50x10,60μ. με πρόναο και σηκό. Από τον ναό σώζονται μόνο τα θεμέλια. Σύμφωνα με την άποψη των Γερμανών ερευνητών W. Hoepfner και E.-L. Schwandner, πιθανώς αποδομήθηκε και μεταφέρθηκε στη Νικόπολη, όταν οι κάτοικοι της Κασσώπης αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πόλη. Σήμερα μερικοί από τους ορθοστάτες του ναού βρίσκονται εντοιχισμένοι σε λίθινη τράπεζα, νότια του καθολικού της μονής Ζαλόγγου.

The Temple of Aphrodite

Outside the city walls, on the saddle of Mt. Zalongo, lies a small temple, probably dedicated to Aphrodite, the guardian goddess of the Kassopaians. It is a peripteral Doric temple (6x10 columns) measuring 17.50x10.60 m., with a pronaos and sekos. Only the foundations of the temple survive. According to the view of the German researchers W. Hoepfner and E.-L. Schwandner, the temple was probably dismantled and transferred to Nikopolis when the inhabitants of Kassope were forced to abandon the city. Today some of the orthostats from the temple can be found set into a stone table on the south side of the katholikon of Zalongo Monastery.

Ο Ναός της Αφροδίτης εκτός των τειχών της πόλης / The Temple of Aphrodite outside the city walls

Λίθνη ενεπίγραφη στήλη αφιερωμένη στην Αφροδίτη
Inscribed stone stele dedicated to Aphrodite,
protective goddess of the city

Θραύσμα μαρμάρινου ανάγλυφου που εικονίζει γυναικεία μορφή,
πιθανότητα της Αφροδίτης, που στηρίζεται σε ερμαϊκή στήλη.
Από τις παλαιότερες εργασίες καθαρισμών του Θεάτρου
Fragment of marble relief depicting a female figure, probably Aphrodite,
leaning on a herm, found during clearing works at the Theatre

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Νομισματικές κοπές στην Κασσώπη

Στην Κασσώπη η κοπή νομισμάτων ξεκινά αμέσως μετά την ίδρυση της πόλης. Τα πρώτα νομίσματα χρονολογούνται το 342/340 π.Χ. και έφεραν στον εμπροσθότυπο κεφαλή Αφροδίτης. Σε μια πρώτη εκδοχή εικονίζεται η προστάτιδα θεά πυργοστεφής και στον οπισθότυπο συσπειρωμένο φίδι με την επιγραφή ΚΑΣΣΩ-ΩΠΑΙΩΝ. Σε άλλη χάλκινη κοπή (342-330/325 π.Χ.) η Αφροδίτη εικονίζεται με την επιγραφή ΚΑΣΣΩ-ΠΑΙΩΝ και στην πίσω όψη το ιερό περιστέρι πλαισιωμένο από δάφνινο στεφάνι. Σε μικρή υποδιαίρεση της ίδιας περιόδου (342/340 π.Χ.) απεικονίζεται φίδι με βουκράνιο, το οποίο φαίνεται να συνδέεται με τη λατρεία του Δία στην Κασσώπη, προστάτη θεού της πόλης, όπως δηλώνει και η επιγραφή στον κεντρικό βωμό στην Αγορά της.

Από τα τέλη του 4ου αι. π.Χ. και για περίπου έναν αιώνα (329/25-234/33 π.Χ.), οι Κασσωπαίοι αποτέλεσαν μέρος της Ηπειρωτικής Συμμαχίας και ως εκ τούτου, δεν έκοψαν δικό τους νόμισμα. Χρησιμοποίησαν τα νομίσματα της Συμμαχίας με την αναγραφόμενη λέξη ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ. Από το 233/231 π.Χ. και έως το 195 π.Χ. το νομισματοκοπείο της πόλης δραστηριοποιείται ξανά και προβαίνει στην κοπή και αργυρών νομισμάτων. Στα τέλη του 3ου αι. π.Χ. (234/233-220 π.Χ.) κόπηκαν ασημένιες δραχμές, στις οποίες εικονίζεται στον εμπροσθότυπο η προστάτιδα θεά Αφροδίτη με σκύλο στα πόδια της και στον οπισθότυπο μυστική κύστη (κάλαθος) από όπου εξέρχεται φίδι, πλαισιωμένη από την λέξη ΚΑΣΣΩ-ΠΑΙΩΝ και δάφνινο στεφάνι.

ARCHAEOLOGICAL EVIDENCE

Coinage issues at Kassope

At Kassope the issue of coinage began immediately after the city's foundation. The first coins date from 342/340 B.C. and bear a head of Aphrodite on the obverse. In an early version the guardian goddess is depicted with a tower on her head, with a coiled snake and the inscription ΚΑΣΣΩ-ΩΠΑΙΩΝ on the reverse. On another bronze issue (342-330/325 B.C.) Aphrodite is depicted with the inscription ΚΑΣΣΩ-ΠΑΙΩΝ, while on the reverse there is a depiction of the sacred dove enclosed within a laurel wreath. On a small denomination coin from the same period (342/340 B.C.) there is a depiction of a snake with a bucranium, which appears to be connected with the cult of Zeus at Kassope, Zeus being the city's guardian god, as is indicated by the inscription on the central altar in the *Agora*.

From the late 4th century B.C., for about a hundred years (329/25-234/33 B.C.), the Kassopaians belonged to the Epirote Alliance and so did not issue their own coinage. They used the Alliance's coins bearing the word ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ. Between 233/231 B.C. and 195 B.C. the city's mint functioned once more and proceeded to issue silver coinage as well. In the late 3rd century (234/233-220 B.C.) silver drachmas were minted bearing a depiction of the guardian goddess Aphrodite with a dog at her feet on the obverse and, on the reverse, a *cista mystica* (basket), with a snake emerging from it, framed by the word ΚΑΣΣΩ-ΠΑΙΩΝ and a laurel wreath.

Νομίσματα από την Κασσώπη / Coins from Kassope

Χρυσό τριώβολο (323-283 π.Χ.) Ε. Κεφαλή Πτολεμαίου Α΄ Σωτήρος
 Ο. Αετός επί κεραυνού με επιγραφή ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ
 Golden coin (323-283 B.C.) O. Head of Ptolemy I' Soter
 R. Eagle on a thunder bearing the inscription PTOLEMAIOY BASILEOS

Ε. Κεφαλή Αφροδίτης με στεφάνι
 Ο. Περιστερί μέσα σε δάφνινο στεφάνι (342-330/25 π.Χ.)
 O. Head of Aphrodite with wreath.
 R. Dove inside a laurel wreath (342-330/25 B.C.)

Ε. Εθνικό ΚΑΣΣΩΠΑΙΩΝ μέσα σε δάφνινο στεφάνι
 Ο. Εθνικό ΜΟΛΟΣΣΩΝ μέσα σε δάφνινο στεφάνι (168-148 π.Χ.)
 O. National name of KASSOPEON inside laurel wreath
 R. National name of MOLOSSON inside laurel wreath (168-148 B.C.)

Ε. Κεφαλή Διός
 Ο. Τέθριππο (Ηπειρωτική Συμμαχία, μετά το 334 π.Χ.)
 O. Head of Zeus
 R. Chariot drawn by four horses (Epirote Alliance, after 334 B.C.)

Αργυρή δραχμή - Ε. Κεφαλή Διός Ο. Αετός επί κεραυνού μέσα σε στεφάνι από φύλλα δρυός (Ηπειρωτικό Κοινό, περ. 215-195 π.Χ.)
 Silver drachma - O. Head of Zeus. R. Eagle on a thunder inside a wreath of oak leaves (Koinon of Epirus, c. 215-195 B.C.)

Ε. Κεφαλή Διονύσου Ο. Αμφορέας μέσα σε δάφνινο στεφάνι (Ηπειρωτικό Κοινό, περ. 215-195 π.Χ.)
 O. Head of Dionysus. R. Amphora inside laurel wreath (Koinon of Epirus, c. 215-195 B.C.)

Αργότερα, κατά την περίοδο της συμμετοχής της Κασσώπης στο Κοινό των Ηπειρωτών (234/3-168 π.Χ.) η πόλη έκοψε νόμισματα, κυρίως αργυρά, χρησιμοποιώντας συμβόλα του Κοινού. Εικονίζεται στον εμπροσθότυπο η κεφαλή του Διός με τον κεραυνό στον οπισθότυπο, ενώ σε άλλη περίπτωση με τη σύντροφό του Διώνη. Την ίδια περίοδο, σε παραλλαγή, κόβονται χάλκινα νομίσματα με τον Δία και αετό και τη μορφή του Διονύσου με αμφορέα.

Λίγο πριν την κατάκτηση την πόλης από τους Ρωμαίους, στα χρόνια της διάσπασης του Κοινού των Ηπειρωτών (170-168 π.Χ.), εκδόθηκαν από κοινού για σύντομο χρονικό διάστημα χάλκινα νομίσματα Μολοσσών και Κασσωπαίων στο πλαίσιο σύναψης συμπολιτείας των δύο φύλων. Στα νομίσματα, αντί θεματικών σκηνών, αναγράφονται στις δύο όψεις τα εθνικά των δύο εκδοτριών αρχών, ΜΟΛΟΣΣΩΝ και ΚΑΣΣΩΠΑΙΩΝ, πλαισιωμένα με δάφνινο στεφάνι.

Εκτός από τα νομίσματα που έκοψε η ίδια η πόλη της Κασσώπης, ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζει το σύνολο νομισμάτων, τα οποία εντοπίστηκαν στο χώρο από τουλάχιστον 40 διαφορετικές πόλεις-κράτη και 17 φύλα και έθνη, γεγονός το οποίο δηλώνει το εύρος των συναλλαγών της πόλης σε όλη την ανατολική Μεσόγειο. Νομίσματα από την Αμβρακία, τη Λευκάδα, την Ελέα, την Πανδοσία, τη Φοινίκη, καθώς και από άλλες πόλεις των ισχυρών φύλων των Μολοσσών, των Αθαμάνων, των Θεσπρωτών, των Ακαρνάνων, των Θεσσαλών και άλλων περιοχών βρέθηκαν στην πόλη και αποδεικνύουν την εμπορική και οικονομική δραστηριότητα των Κασσωπαίων.

Later, during Kassope's membership of the Epirote Koinon (234/3-168 B.C.), the city issued coins, mainly of silver, using symbols of the Koinon. The obverse depicts the head of Zeus and the reverse his thunderbolt, while in another case he is depicted with his companion Dione. During the same period, as a variation, bronze coins were minted depicting Zeus and an eagle and the figure of Dionysus with an amphora.

Shortly before the city was captured by the Romans, at the time the Epirote Koinon was breaking up (170-168 B.C.), for a short while the Molossians and Kassopaians jointly issued a bronze coinage as part of their attempt to form a confederacy. On these coins, instead of thematic scenes, both sides bear the ethnika (tribal names) of the issuing authorities, ΜΟΛΟΣΣΩΝ and ΚΑΣΣΩΠΑΙΩΝ, enclosed within a laurel wreath.

Apart from the coins issued by the city of Kassope itself, of particular importance is the group of coins found on the site that come from at least forty different city-states and seventeen tribes and nations, a fact which shows that the city engaged in trade throughout the whole of the Eastern Mediterranean. Coins from Amvrakia, Lefkas, Elea, Pandosia, Phoinike and other cities of the powerful tribes of the Molossians, Athamanians, Thesprotians, Akarnians, Thessalians and other areas have been found in the city and provide an indication of the Kassopaians' economic and trading activities.

Αργυρά νομίσματα από άλλες περιοχές που βρέθηκαν στην Κασσώπη
Silver coins found in Kassope and belonging to other regions.

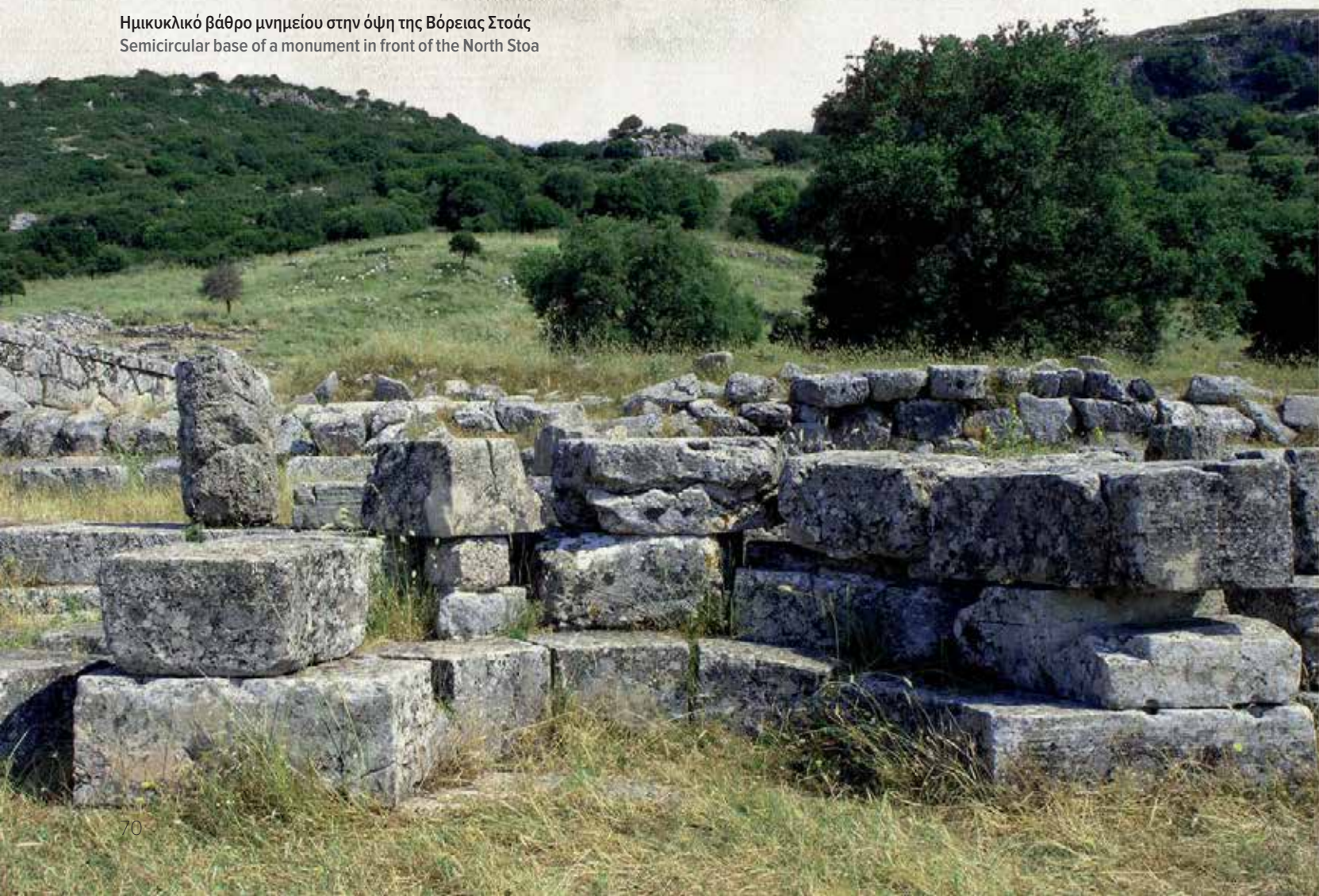
Επιγραφικές μαρτυρίες από την Κασσώπη

Εξίσου σημαντική πηγή για την ανασύσταση της ιστορίας της Κασσώπης αποτελούν οι σωζόμενες επιγραφές της. Οι επιγραφικές αυτές μαρτυρίες ποικίλλουν και παρέχουν πληροφορίες για το δημόσιο και ιδιωτικό βίο των Κασσωπαίων, σε διάφορες χρονικές περιόδους, προσφέροντας μία ζωντανή εικόνα τόσο της πολιτικής οργάνωσης της πόλης όσο και της ζωής των κατοίκων σε αυτή.

Ημικυκλικό βάθρο μνημείου στην όψη της Βόρειας Στοάς
Semicircular base of a monument in front of the North Stoa

Epigraphical evidence from Kassope

An equally important source of information for the reconstruction of Kassope's history is the city's surviving inscriptions. This epigraphical evidence is varied in character and provides us with information about the public and private lives of the Kassopaiaans at different periods in their history, giving us a vivid picture of both the city's civic organisation and the lives of its inhabitants.

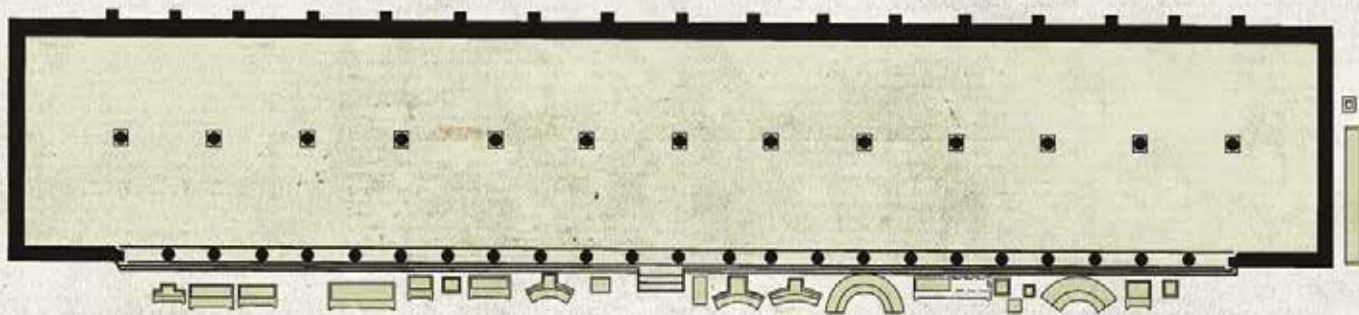

Μία σειρά βάθρων με επιγραφές ήρθαν στο φως κατά τις ανασκαφές του καθηγητή Σ. Δάκαρη, στο χώρο της Αγοράς. Πρόκειται για 27 βάθρα αγαλμάτων με ημικυκλική, τοξοειδή και επιμήκη μορφή, τα οποία βρέθηκαν στη βόρεια και ανατολική πλευρά της Βόρειας Στοάς. Παρόλο που τα αγάλματα αυτά σήμερα δε σώζονται, τα περισσότερα ήταν κατά πάσα πιθανότητα χάλκινα και αποτελούν αφιερώματα, είτε από την ίδια την πόλη είτε από ιδιώτες, κυρίως στους θεούς. Σε κάποιες περιπτώσεις τα αγάλματα παρίσταναν και θνητούς, οι οποίοι ήταν μέλη της οικογένειας του αναθέτη.

Οι σωζόμενες επιγραφές στις βάσεις των αγαλμάτων στην Κασσώπη, χρονολογούνται στον 3ο και 2ο αι. π.Χ. και παρέχουν σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τον αναθέτη του αγάλματος και το τιμώμενο πρόσωπο. Ορισμένες από αυτές μας δίνουν στοιχεία για αναθέσεις οικογενειών, όπως η οικογένεια του Πausανίου. Κάποια άλλη αναφέρει ότι το βάθρο είναι αφιερωμένο *τοῖς θεοῖς καὶ τῇ πόλει*, ενώ σε άλλη επιγράφεται το όνομα *Φιλόξενος*, ο οποίος ανέθεσε στους θεούς και

A series of pedestals with inscriptions came to light in the area of the *Agora* during the excavations carried out by Prof. S. Dakaris. These take the form of twenty seven statue bases of semicircular and oblong shape that were found on the northern and eastern sides of the *North Stoa*. Although the statues themselves do not survive today, most of them were probably of bronze and constituted votive offerings, mainly to the gods, dedicated either by the city itself or by private citizens. In some cases the statues represented mortals who had been members of the families of the dedicants.

The surviving inscriptions on the statue bases at Kassope date from the 3rd and 2nd centuries B.C. and provide important information about both the statue's dedicants and the honoured individuals. Some of them give us information about dedications by families, such as the family of Pausanias. Another inscription states that the pedestal has been dedicated *'to the gods and to the city'*, while another contains the name *Philoxenos*, who dedicated to the gods and to the city statues of his father

Η Βόρεια Στοά και οι εξέδρες (κατά W. Hoepfner και E.L. Schwandner) / The North Stoa and podiums (after W. Hoepfner and E.L. Schwandner)

στην πόλη ανδριάντες του πατέρα του *Ίππάρχου* και του υιού του *Αίσχρία*. Εκτός από τα μεμονωμένα αναθήματα, υπάρχουν και οικογενειακά, όπως αυτό που αφιέρωσαν στους θεούς, στη μνήμη του *Λαμίσκου*, ο πατέρας του *Λυκίσκος*, γιος του *Νικομάχου* και ο αδελφός του *Καλλίμαχος*. Σε μια άλλη ενεπίγραφη βάση, είναι χαραγμένο το όνομα *Άλέξανδρος*, το πρόσωπο του οποίου τιμά η πόλη των Κασσωπαίων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η επιγραφή από μια άλλη αναθηματική βάση. Αναφέρεται σε τρεις ηπειρώτες στρατιώτες, τον *Φιλώτα*, γιο του *Φρύωννα*, τον *Ίππαρχο*, γιο του *Φιλοξένου* και τον *Κύλισο*, γιο του *Πολυξένου*, οι οποίοι συμμετείχαν στην εκστρατεία των Ρωμαίων στη Μικρά Ασία ενάντια στην επανάσταση του *Άριστόνικου*. Μετά την ασφαλή επιστροφή τους στην πατρίδα τους, το Βουχέτιο, ανέθεσαν χάλκινο αγαλμάτιο στον Ηρακλή Σωτήρα, στον οποίο θεώρησαν ότι όφειλαν τη σωτηρία τους. Δύο άλλα ενεπίγραφα βάρθρα αποτελούν αναθέσεις τεσσάρων στρατηγών της πόλης, στους προστάτες θεούς της Κασσώπης, την Αφροδίτη και το Δία Σωτήρα. Κατά τις πρόσφατες εργασίες ανάδειξης στο χώρο εντοπίστηκε, βόρεια της Βόρειας Στοάς, μικρό λίθινο ενεπίγραφο θραύσμα, στο οποίο η αποσπασματικά σωζόμενη λέξη *εύεργεσία* μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για τμήμα τιμητικού βάρθρου.

Με βάση τα παραπάνω, διαπιστώνεται ότι τα ενεπίγραφα βάρθρα στην *Αγορά* της Κασσώπης διακρίνονται στα αναθήματα προς τους θεούς, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης προς αυτούς, στα βάρθρα που ανεγείρει η πόλη προς τιμή διαφόρων ευεργετών και στα οικογενειακά αναθήματα, τα οποία τιμούν μέλη επιφανών οικογενειών της πόλης. Αξίζει επίσης να αναφερθεί, ότι κυρίως κατά

Hipparchos and his son *Aischrias*. Apart from votive offerings by individuals, there are also offerings by families, such as that dedicated to the gods, in memory of *Lamiskos*, by his father *Lykiskos*, son of *Nikomachos*, and his brother *Kallimachos*. On another inscribed base we find the name *Alexandros*, who was honoured by the city of Kassope.

Of particular interest is the extant inscription from another votive statue base. It mentions three Epirote soldiers - *Philotas*, son of *Phrynon*, *Hipparchos*, son of *Philoxenos*, and *Kylisos*, son of *Polyxenos* - who took part in the Roman campaign against *Aristonikos*' revolt in Anatolia. Following their safe return to their home town, Bouchetion, they dedicated a bronze statuette to Herakles Soter, to whom they felt they owed their salvation. Two other inscribed bases constitute offerings by four of the city's generals to the guardian gods of Kassope, Aphrodite and Zeus Soter. In the recent enhancement works on the site, to the north of the North Stoa, a small inscribed stone fragment bearing the fragmentary word *εύεργεσία* (benefaction) suggests that it formed part of an honorific statue base.

On the basis of the above, the inscribed bases from the *Agora* at Kassope can be divided into the following types: votive offerings to the gods, as a gesture of gratitude to them, pedestals erected by the city in honour of various benefactors, and family offerings, which honour members of the city's illustrious families. It is also worth mentioning the fact that, mainly during the Hellenistic Era, the dedication of statues in public places like the *Agora*, the civic centre of Kassope, provided the highest social classes with a means of displaying their wealth and power.

Η επιγραφή ΔΙΟΣ ΣΩΤΗΡΟΣ στον κεντρικό βωμό της Αγοράς
The inscription DIOS SOTIROS on the central altar of the Agora

την ελληνιστική περίοδο, η ανάθεση αγαλμάτων σε δημόσιους χώρους, όπως στο πολιτικό κέντρο της Κασσώπης, την *Αγορά*, αποτελούσε για τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, τρόπο επίδειξης δύναμης και πλούτου.

Εκτός από τα ενεπίγραφα βάθρα, πολλές άλλες επιγραφές εντοπίζονται στην αρχαία πόλη, όπως στον κεντρικό βωμό της *Αγοράς*, ο οποίος φέρει την επιγραφή *Διός Σωτήρος* που επιβεβαιώνει τη λατρεία του θεού στην Κασσώπη. Άλλες επιγραφές σχετίζονται με τον ιδιωτικό βίο της πόλης, όπως ενεπίγραφο υφαντικό βάρος από ιδιωτική οικία που φέρει το όνομα της ιδιοκτήτριας *Έχενίκας*. Εκτός των τειχών, στα νεκροταφεία της πόλης, οι σωζόμενες επιτύμβιες στήλες παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για τα ονόματα και τα πατρώνυμα των νεκρών.

Apart from the inscribed statue bases, many other inscriptions have been found in the ancient city, such as the central altar in the *Agora*, which bears the inscription *Διός Σωτήρος* ('to Zeus Soter'), which confirms the existence of the god's cult at Kassope. Other inscriptions are connected with the private lives of the city's inhabitants, such as an inscribed loomweight from a private house which bears the name of the owner *Echenikas*. Outside the walls, in the city's cemeteries, the surviving grave stelae give us important information about the names and patronyms of the deceased.

Αεροφωτογραφία της Κασώπης από Β,
όπου διακρίνονται οι δύο κύριοι παράλληλοι δρόμοι
και οι κάθετοι δρόμοι της πόλης
Northern aerial view of Kassope, with the two main
parallel roads and the vertical streets of the city

Η ΚΑΣΣΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ ΤΗΣ

Η οριστική εγκατάλειψη της πόλης επήλθε στα τέλη του 1ου αι. π.Χ., όταν οι κάτοικοί της αναγκάστηκαν να μετακισούν στη νεοϊδρυθείσα από τον Οκταβιανό Αύγουστο Νικόπολη. Έκτοτε η πόλη δεν ξανακατοικήθηκε. Στους αιώνες που ακολούθησαν ο χώρος χρησιμοποιήθηκε για την καλλιέργεια αμπελιών και για βοσκή. Μέρος από το άφθονο οικοδομικό υλικό των ερειπίων χρησίμευσε στη διαμόρφωση ανδέρων και την κατασκευή πρόχειρων ποιμενικών εγκαταστάσεων από τους κτηνοτρόφους της περιοχής, που ενοικίαζαν την έκταση από τη Μονή Ζαλόγγου για χειμερινή βοσκή. Τέτοιου είδους νεότερες τοιχοποιίες (ξερολιθιές) εντοπίζονται σε διάφορα σημεία του αρχαιολογικού χώρου, όπως κατά μήκος της νότιας πλευράς των δύο κεντρικών οδών (*πλατεΐαι*), στα δυτικά της πόλης.

KASSOPE AFTER ITS ABANDONMENT

Kassope was finally abandoned in the late 1st century B.C. when its inhabitants were forced to move to the newly-founded city of Nikopolis by Octavian Augustus. After that the city was never re-inhabited. In the following centuries the site was used for cultivating vineyards and grazing animals. Some of the abundant building material from the ruins was used for the creation of terraces and the construction of makeshift pens by the local stockbreeders, who rented the land from the Zalongo Monastery for winter grazing. More recent walling of this type (dry stone walling) can be found at various points on the archaeological site, such as along the south side of the two main streets (*plateiai*), in the western part of the city.

Αεροφωτογραφία της Κασσώπης από Δ,
όπου διακρίνονται οι νεότερες ξερολιθιές
Western aerial view of Kassope,
with the modern-day dry walls

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ / BIBLIOGRAPHY

Βλαχοπούλου-Οικονόμου Α., *Ηγεμόνες και κορυφαίες κέραμοι με διακόσμηση από την Ήπειρο, Τύπος «άνθος λωτού-ελίκων», Δ.Δ., Ιωάννινα 1986*

Γραβάνη Κ., *Ανάγλυφοι σκύφοι από την Κασσώπη, Συμβολή στη μελέτη της ελληνιστικής κεραμικής από την Ήπειρο και στην ανασκαφική στρωματογραφία της Κασσώπης, Δ.Δ., Ιωάννινα 1996*

Γραβάνη Κ., *Ανάγλυφοι σκύφοι από την Κασσώπη, τα τοπικά εργαστήρια, Ε΄Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική κεραμική, Αθήνα 2000, 477-489*

Γραβάνη Κ., *Ανασκαφικές Μαρτυρίες για το συνοικισμό στη Νικόπολη, Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Συνεδρίου για τη Νικόπολη, Πρέβεζα 2002 (υπό εκτύπωση)*

Γραβάνη Κ., *Κεραμική ελληνιστικών χρόνων από την Ήπειρο, Ηπ. Χρον. 29 (1988/89), 89-132*

Γραβάνη Κ., *Τοπογραφικά Κασσωπαίας, Αφιέρωμα στον Ν.Γ. Hammond, Θεσσαλονίκη 1997, 79-93*

Δάκαρης Σ., *Κασσώπη, Νεότερες ανασκαφές 1977-1983, Ιωάννινα 1989²*

Δάκαρης Σ., *ΠΑΕ 1952, 326-362, ΠΑΕ 1953, 164-174, ΠΑΕ 1954, 201-209, ΠΑΕ 1955, 181-186, ΠΑΕ 1977, 141-148, ΠΑΕ 1978, 96-106, ΠΑΕ 1979, 114-118, ΠΑΕ 1980, 21-32, ΠΑΕ 1981, 72-77, ΠΑΕ 1982, 79-84, ΠΑΕ 1983, 78-80*

Δάκαρης Σ., *Το Όρραον. Το σπίτι στην αρχαία Ήπειρο, ΑΕ 1986, 108-146.*

Ζάχος Κ., *Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 2008*

Καράμπελας Ν., *Ο Άγγλος θεολόγος Thomas S. Hughes στην Πρέβεζα και τη Νικόπολη, Πρεβ. Χρον. 41-42, Πρέβεζα 2005, 53-144*

Καράμπελας Ν., *Ο Άγγλος λοχαγός William Leak στο νομό Πρέβεζας, Ηπειρωτών Κοινό 2, Κρανιά 2008, 44-127*

Κατσικούδης Ν., *Παρατηρήσεις στους χάλκινους ανδριάντες από την αγορά της Κασσώπης, Δινήεσσα, Τιμητικός τόμος για την Κ. Ρωμιοπούλου, Θεσσαλονίκη 2012, 379-388*

Κατσικούδης Ν., *Το θέατρο στην Αρχαία Ήπειρο, Δωδώνη 29 (2000), 167-208*

Κοντογιάννη Θ., *Συνοπτικός οδηγός του αρχαιολογικού χώρου, Ιωάννινα 2006*

Μερκούρη Χ., *Η Κασσωπαία, Αρχαία θέατρα της Ηπείρου, Περιφερειακή Ένωση Δήμων Ηπείρου Διάζωμα, 6, Αθήνα 2012, 117-131*

Οικονομίδου-Καραμεσίνη Μ., *Χάλκινο νόμισμα των Ηπειρωτών από τις ανασκαφές της αρχαίας Κασσώπης, Ηπ. Χρον. 26 (1984), 39-42*

Ρήγιнос Γ., Το θέατρο και το βουλευτήριο της Κασσώπης, Αρχαία θέατρα της Ηπείρου, *Περιφερειακή Ένωση Δήμων Ηπείρου Διάζωμα*, 6, Αθήνα 2012, 132-143

Σαμσάρης Δ., *Η Ακτία Νικόπολη και η «Χώρα» της (Νότια Ήπειρος-Ακαρνανία)*, Ιστορικογεωγραφική και επιγραφική συμβολή, Θεσσαλονίκη 1994

Τζουβάρα - Σούλη Χ., *Η λατρεία του Δία στην αρχαία Ήπειρο*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 2008

Τζουβάρα - Σούλη Χ., Λατρείες στην Κασσώπη, *Φηγός, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Σ. Δάκαρη*, Ιωάννινα 1994, 107-135

Cabanes P., Η ανάπτυξη των πόλεων, *Ήπειρος 4.000 χρόνια ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, Αθήνα 1997, 92-94

Dakaris S., Casopaia and the Elean Colonies, *Ancient Greek Cities 4*, Athens 1971

Dakaris S., Von einer kleinen ländlichen Ansiedlung des 8.-4. Jhs. v. Chr. zu einer spätklassischen Stadt in Nordwest-Griechenland, Palast und Hütte, *Symposium in Berlin 1979, Mainz am Rhein 1982*, 357-374

Schwandner E.-L., Kassope, The City in whose Territory Nikopolis was founded, στο J. Isager (επιμ.), *Foundation & Destruction, Nikopolis and Northwestern Greece. The archaeological evidence for the city destructions, the foundation of Nikopolis and the synoecism*, Monographs of the Danish Institute at Athens, 3, Aarhus 2001

Hammond N.G.L., *Epirus, The geography, the ancient remains, the history and the topography of Epirus and adjacent areas*, Oxford 1967

Hoepfner W. - Schwandner E.-L. (in Zusammenarbeit mit **Dakaris S., Gravani K., Tsingas A. mit Beiträgen von Gravani K., Oikonomidou-Karamesini M. und Boassneck J.**) *Kassope, Bericht über Ausgrabungen einer spätklassischen Streifenstadt in Nordwestgriechenland, Haus und Stadt im klassischen Griechenland, Wohnen in der klassischen Polis*, I, München 1994²

Hoepfner W., *Ιστορία της κατοικίας 5.000 - 500 π.Χ.*, Θεσσαλονίκη 2005

Hughes T.S., *Travels in Greece and Albania*, I-II, London 1830

Leake W.M., *Travels in Northern Greece*, I-IV, London 1835

Tartaron T. F., *Bronze age landscape and the society in southern Epirus, Greece*, Oxford 2004

